

AUTEURS

RON VAN WONDEREN

LEYLA RECHES

MET MEDEWERKING VAN:

MAAIKE VAN KAPEL

ROZETTA MEIJER

NOËL KOSTER

ISABELLE FRENS

LOTTE VAN BEERS

Kennisplatform
Integratie &
Samenleving

Polarisatie onder jongeren in niet-stedelijke gebieden

Oorzaken, verschijningsvormen en aanpakken

UTRECHT, MEI 2020

Inhoud

1	Inleiding	3
1.1	Aanleiding voor het onderzoek	3
1.2	Doelstelling en onderzoeksvragen	3
1.3	Hoe hebben we het onderzoek uitgevoerd?	4
2	Polarisatie en jongeren	5
3	Resultaten van het onderzoek	9
3.1	Contacten van jongeren met andere groepen	9
3.2	Houding van jongeren tegenover groepen met migratie-achtergrond	10
3.3	Waar komen denkbelden van jongeren over groepen met migratieachtergrond vandaan?	12
3.4	Incidenten waarbij jongeren zijn betrokken	18
3.5	Wat doen jongerenwerkers al om polarisatie te voorkomen of te verminderen?	18
3.6	Wat is nodig om polarisatie beter aan te pakken, waar liggen de behoeften?	21
4	Validatie van de resultaten	25
5	Welke werkwijzen en tools zijn beschikbaar?	26
5.1	Kennis, vaardigheden, handelingsperspectieven	27
5.2	Ondersteuning vanuit organisatie, gedeeld referentiekader, sociale norm	31
5.3	Delen van kennis	32
5.4	Overige voorbeelden	32
5.5	Conclusie	35
6	Concluderende samenvatting	36
	Bijlage I Uitvoering van het onderzoek	41
	Bijlage 2 Bronnen	43

1 Inleiding

1.1 Aanleiding voor het onderzoek

In niet-stedelijke gebieden waar de diversiteit van bevolkingsgroepen beperkt is, is soms sprake van méér polarisatie dan in stedelijke gebieden. Polarisation is toenemend wij-zij-denken. Het is een proces waarbij de tegenstellingen tussen groepen in de samenleving sterker worden, waardoor groepen steeds meer tegenover elkaar komen te staan. Dit kan leiden tot een negatieve houding tegenover de multi-etnische samenleving in het algemeen, en discriminatie en intolerantie jegens groepen met een migratieachtergrond of vluchtelingen. Jeugdprofessionals en beleidsmakers uit niet-stedelijke regio's (met name buiten de Randstad) geven aan dat er weinig passende methodieken of interventies beschikbaar zijn om deze polarisatie, vooral bij jongeren, tegen te gaan. Veel kennis en aanpakken om polarisatie te verminderen zijn thans gericht op de Randstad, en gaan er in hun opzet veelal van uit dat bevolkingsgroepen met elkaar in contact komen. Maar wat kun je doen aan een negatieve of intolerante houding jegens vluchtelingen of migranten, als jongeren weinig in contact komen met deze bevolkingsgroepen? Bovendien werken jeugdprofessionals -in het bijzonder jongerenwerkers- in deze landelijke gebieden vaak alleen of met enkele collega in de kleinere gemeenten, vaak over een groter gebied. Zij hebben minder mogelijkheden tot contact met collega's die meer ervaringen hebben met discriminatie of intolerantie. Kortom, in niet-stedelijke regio's buiten de Randstad zijn er voor jeugdprofessionals minder passende aanpakken, minder manieren om kennis met elkaar uit te wisselen evenals minder ondersteuning/expertise beschikbaar.

Het gevolg daarvan kan zijn dat in landelijke gebieden polarisatie de kans krijgt om verder te groeien als hier geen goed antwoord op komt van professionele werkers die het vertrouwen hebben van de plaatselijke jeugd.

1.2 Doelstelling en onderzoeksvragen

Het doel van het onderzoek is meer inzicht te krijgen in de (aard en oorzaken) van polarisatie bij jongeren in niet-stedelijke gebieden, meer inzicht in de behoeften van jeugdprofessionals in niet-stedelijke gebieden om polarisatie beter aan te kunnen pakken, en aanknopingspunten voor passende aanpakken van polarisatie in deze gebieden. De onderzoeksresultaten zijn relevant voor jeugdprofessionals en gemeenten. Het onderzoek geeft antwoord op de volgende vragen:

- Wat zijn oorzaken en verschijningsvormen van polarisatie bij jongeren in niet-stedelijke gebieden?
- Wat doen jeugdprofessionals in niet-stedelijke gebieden zelf al tegen polarisatie, wat nog niet, en waarom?
- Hoe kijken jeugdprofessionals in niet-stedelijke gebieden zelf aan tegen uitlatingen van jongeren ('sociale norm'), en wat betekent dat voor het wel of niet oppakken van negatieve uitingen door jongeren?
- Wat zijn behoeften van jeugdprofessionals in niet-stedelijke gebieden (aan kennis, werkwijzen) om polarisatie beter bespreekbaar te maken, te voorkomen en te verminderen?
- Welke werkwijzen en tools zijn momenteel al beschikbaar, en in hoeverre is het gewenst om bestaande aanpakken aan te passen/te verfijnen of aanvullende aanpakken te ontwikkelen?

1.3 Hoe hebben we het onderzoek uitgevoerd?

Een nadere toelichting op de opzet van het onderzoek staat in bijlage 1.

We hebben in het onderzoek de volgende activiteiten uitgevoerd:

1. Verkenning van literatuur over wat bekend is over polarisatie in niet-stedelijke gebieden.
2. Diepte-interviews met jeugdprofessionals in drie niet-stedelijke regio's (Noord-Groningen, Zuidwest-Brabant en Betuwe; we hebben voornamelijk gesproken met jongerenwerkers) over polarisatie bij jongeren in niet-stedelijke gebieden, de onderliggende oorzaken, de aanpak en hun behoeften aan ondersteuning.
3. Diepte-interviews met jongeren zonder migratieachtergrond over aard en oorzaken voor negatieve beeldvorming over andere groepen.
4. De 35 diepte-interviews (19 met professionals en 16 met jongeren) zijn uitgeschreven en geanalyseerd. De analyses zijn gedaan aan de hand van codeerschema's, zodat alle interviews op dezelfde wijze kunnen worden geanalyseerd.
5. Enquête onder bijna 1.000 jongeren (tussen de 16 en 23 jaar, zonder migratieachtergrond). De helft van de geënquêteerde jongeren komt uit niet-stedelijke gebieden (waaronder we verstaan dorpen en plattelandstadjes buiten de Randstad). De andere helft van de geënquêteerde jongeren betreft de referentiegroep: jongeren die wonen in stedelijke gebieden.
6. Validering van de resultaten en aanbevelingen van het onderzoek met praktijkprofessionals uit andere sectoren dan het jongerenwerk: herkent men zich in de uitkomsten en komen ze dezelfde problematiek en gedragingen tegen in hun sector?
7. Met als vertrekpunt de behoeften van jongerenwerkers uit niet-stedelijke gebieden om polarisatie en discriminatie onder jongeren beter te kunnen herkennen, bespreekbaar te maken en te verminderen, zijn we nagegaan welke werkwijzen en tools momenteel al beschikbaar zijn, en in hoeverre deze aansluiten op de behoeften van jongerenwerkers. Deze werkwijzen en tools hebben we in het rapport opgenomen ter inspiratie en ter verdieping.

2

Polarisatie en jongeren

Wat is polarisatie

Polarisatie is een breed begrip dat in verschillende contexten gebruikt wordt. Platform JEP geeft op de website de volgende definitie van polarisatie: *'Polarisatie is de verscherping van tegenstellingen tussen groepen in de samenleving die kan resulteren in spanningen tussen deze groepen en toename van segregatie. Polarisatie en spanningen zijn altijd aanwezig in een samenleving en hoeven niet altijd problematisch te zijn. Als polarisatie zo erg wordt dat ze leidt tot bedreigende situaties, is de situatie uiteraard wel problematisch. Sommige personen, groepen, of groeperingen polariseren bewust om de voedingsbodem voor extremisme en geweld te vergroten.'* Op zichzelf is polarisatie dus niet altijd onwenselijk: in verkiezingstijd bijvoorbeeld kunnen politieke partijen doelbewust polariseren, om zelf beter uit de verf te komen en om duidelijk te maken waarin ze verschillen van andere partijen. Deze vorm van polarisatie leidt zelden tot blijvende spanningen en vijandigheid (RMO, 2009). Maar polarisatie kan ook anders uitpakken en bestaande verschillen verscherpen waardoor ze tot hardnekkige tegenstellingen uitgroeien. Om daar wat aan te doen, moet je weten waar polarisatie vandaan komt, bij wie het speelt en welke factoren een rol spelen in het ontstaan en de ontwikkeling ervan.

Polarisatie is een sociaal verschijnsel waarbij de verschillen tussen groepen zich ontwikkelen tot tegenstellingen. Hoe dat in zijn werk kan gaan, is beschreven in een veel gebruikt denkkader polarisatie dat aangrijpingspunten voor preventie en aanpak biedt (Brandsma, 2016). Polarisatie is volgens Brandsma in de eerste plaats een gedachtenconstructie. Mensen gaan in termen van 'wij' en 'zij' denken, aan de hand van stereotype beelden. Dat gebeurt in eerste instantie op microniveau; mensen doen dit 'wij-zij denken' individueel of in kleine kring (bv binnen de sociale omgeving van een persoon). Van daaruit kan het zich uitbreiden naar steeds grotere groepen. Dat gebeurt alleen wanneer de polarisatie

voldoende voeding krijgt om uit te groeien tot tegenstellingen tussen grotere groepen in de samenleving. Die voeding bestaat veelal uit gesprekken over identiteiten, voorzien van beoordelingen. Door sociale media zijn de mogelijkheden om polarisatie te voeden en aan te wakkeren enorm gegroeid. Belangrijk is dat het vooral gevoelens en emoties zijn die polarisatie voeden. Feitelijke informatie kan polarisatie daarom nauwelijks tegenhouden, als niet tegelijkertijd ook op gevoel en emotie wordt ingewerkt.

Polarisatie in het jeugddomein

Vanuit het jeugddomein (onderwijs, jongerenwerk, jeugdhulp, justitie, vrije tijd) komen signalen van toenemende polarisatie bij jongeren (Van Wonderen & Van den Berg, 2019). Er zijn de laatste jaren verschillende onderzoeksrapporten verschenen die daar ook op duiden. Zo is bij de Nationale Jeugdraad (NJR) in 2018 het rapport van een onderzoek naar jongeren en polarisatie verschenen (El Malki, 2018). Geïnterviewd is hoe jongeren zelf tegen polarisatie aankijken. Dit onderzoek laat zien dat jongeren zich sterk identificeren met een bepaalde identiteit, maar dat ze die – wanneer je daarover doorvraagt – ook goed kunnen nuanceren. 'Polarisatie lijkt soms op het eerste gezicht veel heftiger dan het in de werkelijkheid is. Juist jongeren hebben sterk behoefte aan identificatie, om een heldere identiteit te bezitten. Maar ze willen toch ook graag in contact raken met andere jongeren.' Ook het rapport van Margith Kleijwegt (2016) over migrantenjongeren in het beroepsonderwijs wijst op polarisatie; de belevingswereld en wereldoriëntatie van jongeren uit verschillende bevolkingsgroepen verschilt soms aanzienlijk.

Naima Azough heeft in 2017 het rapport 'Weerbare jongeren, weerbare professionals' uitgebracht over de impact van polarisatie en hoe jongeren en professionals daarmee omgaan. Op basis van een grote hoeveelheid gesprekken constateert zij dat polarisatie en radicalisering serieuze uitdagingen vormen voor mensen die beroepsmatig met

jongeren te maken hebben. Zij concludeert dat er geïnvesteerd moet worden in de ondersteuning van professionals in jeugd- en jongerenwerk, jeugdzorg en onderwijs. Daarnaast bepleit zij een integrale visie en aanpak: preventie van polarisatie en radicalisering vraagt een brede inzet vanuit verschillende domeinen.

Uit de studie *Jongeren en polarisatie* (Van Wonderen & Van den Berg, 2019)¹, wordt duidelijk dat veel factoren een rol spelen bij het ontstaan en de ontwikkeling van polarisatie. Het algemene beeld is echter dat polarisatie wortelt in bestaande verschillen in sociaaleconomische status, culturele verschillen, etniciteit en religie. Incidenten kunnen bijdragen aan de verscherping van tegenstellingen en daarmee aan polarisatie. Een speciale rol is weggelegd voor sociale media. Die werken katalyserend in de verharding van tegenstellingen.

Op basis van gevonden publicaties over (sociale) polarisatie, jeugd, preventie en interventies, en interviews met experts en praktijkdeskundigen komen Van Wonderen en Van den Berg tot de volgende conclusies over polarisatie bij jongeren:

- Bij jongeren kunnen 'polarisatie' of 'spanningen' worden geassocieerd met 'onvrede en boosheid' over de samenleving, zich buitengesloten voelen, geen vertrouwen hebben in instituties/professionals/samenleving', zich terugtrekken in de eigen groep.
- Spanningen bij jongeren in relatie tot instituties/professionals/samenleving komen vaker voor dan tussen groepen jongeren onderling.
- Spanningen onder jongeren blijven veelal onderhuids, het 'broeit', en dit kan zichtbaar/merkbaar worden bij bepaalde gebeurtenissen of 'triggers'. Zoals berichten in de media of incidenten of tegenslagen in het persoonlijk leven van jongeren.
- Jongeren zijn gevoelig voor polariserende invloeden. Bij het ontwikkelen van een eigen identiteit zijn zij sterk gericht op hun sociale omgeving. Zij zoeken groepen om zich mee te identificeren. De bevattelijkheid voor groepsdruk is groot bij jongeren. Zowel jongeren met als zonder een migratieachtergrond die zich niet thuis voelen in de samenleving vinden vooral contacten binnen groepen

jongeren met dezelfde ervaringen. In groepsverband worden standpunten altijd meer extreem en dit kan een proces in gang zetten waarin jongeren zich steeds meer afsluiten voor en afzetten tegen de wereld om hen heen. Sociale media kunnen dit mechanisme aanjagen en zorgen voor een versterking van het wij-zij denken.

- Preventie en aanpak van polarisatie beginnen bij het zoeken van verbinding. Het gaat erom jongeren te betrekken bij de samenleving en hun weerbaarheid tegen polariserende invloeden te vergroten. Dat kan door goed te kijken naar de punten waarop zij kwetsbaar zijn voor polariserende invloeden. In het algemeen zijn dat: gevoelens van achterstelling en uitsluiting, discriminatie en er niet bij horen. Interventies moeten zich daarop richten door die jongeren te ondersteunen, bijvoorbeeld bij het vinden van stage en werk, en door hen de vaardigheden bij te brengen waarmee zij verder kunnen komen, zoals het leren om conflicten op een vreedzame manier op te lossen. Belangrijk is om daarbij steeds verbinding te zoeken met voor hen belangrijke personen in hun leefomgeving, zowel thuis (ouders) als op school en op straat.
- Preventie en aanpak zijn vooral dan effectief wanneer ze gebruik maken van de actieve betrokkenheid van de doelgroep. Door jongeren mee te nemen en een actieve rol te geven in een project of ander initiatief help je ze al weerbaarder te worden.

Polarisatie in niet-stedelijke gebieden

In niet-stedelijke gebieden waar de diversiteit van bevolkingsgroepen beperkt is, is soms sprake van méér polarisatie dan in stedelijke gebieden. Sociaal en demografisch tekent zich steeds grotere scheidslijnen af tussen stedelijke en niet-stedelijke gebieden. Cijfers van het CBS laten zien dat het aandeel burgers met een laag of middelbaar opleidingsniveau hoger is in niet of matig stedelijke gebieden, dan in sterk stedelijke gebieden. Hoogopgeleiden wonen daarentegen relatief vaker in de grote stad. De grote steden trekken jonge en hoogopgeleide mensen aan, waardoor een concentratie van kwetsbare groepen lijkt te ontstaan in de niet-stedelijke gebieden, waar meer ouderen en laagopgeleiden met een afstand tot de arbeidsmarkt wonen (Koppe & Bouma, 2017). Onderzoekers van SCP en WRR (Bovens, Dekker en Tiemeijer, 2014) maken een relevant onderscheid tussen twee typen burgers: 'universalisten' en 'particularisten'. Universalisten denken 'kosmopolitisch'; zij zijn vaker hoogopgeleid en wonen veelal in een stedelijke omgeving.

¹ Uitgevoerd door het Verwey-Jonker Instituut en het Nederlands Jeugdinstituut, in opdracht van Platform JEP.

Universalisten zijn bovenlokaal en internationaal georiënteerd, positief over de Europese eenwording en andere mondiale afspraken. Ze stemmen relatief vaak op D66 en GroenLinks. Particularisten daarentegen zijn conservatiever en vaker laag of middelbaar opgeleid en woonachtig buiten Randstad in dorpen of plattelandssteden. Particularisten zijn vaker lokaal georiënteerd, sceptisch tegenover de Europese eenwording en andere mondiale afspraken. Ze stemmen relatief vaak op de SP en de PVV, voelen zich onzeker over de snelle en grote veranderingen in het land door digitalisering, automatisering en internationalisering.

Uit onderzoek van het SCP waarin respondenten een aantal hypothetische situaties voorgelegd kregen, blijkt dat bewoners van dorpen negatiever staan tegenover de situatie dat ze directe burens met een andere etnische achtergrond krijgen. De onderzoekers verklaren dit doordat bewoners van niet-stedelijke gebieden over het algemeen meer betrokken zijn bij hun lokale omgeving dan bewoners van steden. Ze kennen zij hun burens vaker, voelen zij zich verantwoordelijker voor de lokale leefbaarheid en zijn zij meer betrokken bij lokale tradities. Deze lokale betrokkenheid zorgt echter ook voor meer geslotenheid en een relatief negatieve houding ten opzichte van migranten (Steenbekkers & Vermeij, 2013).

Jongeren hebben vaak radicalere denkbeelden dan volwassenen. Jongeren in landelijke gebieden zijn daarin geen uitzondering. Op het platteland zijn er zelfs enkele risicofactoren die deze radicale denkbeelden versterken. Deze factoren zijn bijvoorbeeld verveling, lager opleidingsniveau, hogere jeugdwerkloosheid en weinig positieve contacten met andere bevolkingsgroepen (Movisie, 2009). Vooral de laagopgeleide jongeren zonder migratieachtergrond uit niet-stedelijke gebieden lijken gevoelig te zijn voor polarisatie en extremisme. Zij hebben het gevoel minder kansen te krijgen. Hun beeld over andere bevolkingsgroepen wordt in sterke mate bepaald (sterker dan in de steden waar groepen elkaar meer 'ontmoeten') door berichtgeving op sociale en reguliere media, uitspraken door politici en opiniemakers en de opvattingen van vrienden. Bij deze jongeren gaat een negatieve houding tegenover migratie en bevolkingsgroepen met andere etnische of culturele achtergronden, vaak samen met afkeer van 'de elite' en de Randstad. Het valt op dat, net zoals jongeren met migratieachtergrond, ook deze jongeren zonder migratieachtergrond zich slachtoffer voelen van de maatschappij (Van Wonderen & Van den Berg, 2019).

Sociaal professionals zijn belangrijk bij bespreekbaar maken en verminderen van polarisatie!

Blijkens de studie *Jongeren en polarisatie* lopen volgens experts en praktijkdeskundigen spanningen onder jongeren bijna nooit echt uit de hand. Dit komt omdat er in Nederland veel preventief wordt gehandeld door sociaal professionals. Er is sprake van een kleurrijk palet aan werkwijzen. Rode draad is de preventieve insteek van de aanpakken, met als sleutelwoord het *vertrouwen opbouwen bij de jongeren*. Men wil zo voorkomen dat spanningen oplopen en eventueel uitgroeien tot incidenten of zelfs een veiligheidsprobleem, want 'dan ben je te laat'. Snel handelen zou dus het motto moeten zijn, bij de eerste signalen (zoals extreme uitspraken). Sociaal professionals zitten dicht op de jongeren, onderhouden contacten met jongeren en met elkaar. Zoals door vertrouwen op te bouwen met jongeren (met name in het jongerenwerk), en het betrekken van gemeenschappen, ouders, jongeren zelf en wijkprofessionals als zich gebeurtenissen dreigen voor te doen of hebben plaatsgevonden.

Een aantal voorbeelden van werkwijzen:

- Jongeren weerbaarder maken. Jongeren zoeken hun plek in de samenleving en zijn boos op de Nederlandse samenleving dat het hun niet lukt. Jongerenwerkers en andere sociaal professionals bedenken en zoeken dan oplossingen samen met de jongeren, zodat ze weerbaarder worden om hun weg in de samenleving te vinden. Dat voorkomt ook dat ze verder polariseren.
- Sommige jongeren bezoeken bepaalde websites waarin negatief wordt gesproken over bepaalde bevolkingsgroepen of religies, en/of doen intolerante uitspraken. Een veel toegepaste werkwijze is dan in gesprek te gaan met deze jongeren over waarom ze bepaalde websites bezoeken en bepaalde dingen doen. Dat is soms lastig omdat hulpverleners het ook moeilijk vinden om met dit onderwerp om te gaan.
- In gesprek gaan met de jongeren, op een laagdrempelige manier en proberen te luisteren zonder te oordelen. Zorgen dat de jongeren weten dat het over hen gaat en dat er wordt gekeken wat hun doelen en problemen zijn en wat kan worden gedaan om ze te helpen. Als ze het gevoel hebben dat ze gehoord worden, dan willen ze ook naar jou luisteren.

- Als je aan jongeren met gepolariseerde ideeën over de samenleving vraagt naar het waarom, dan komt er vaak naar voren dat ze zich slachtoffer voelen van de maatschappij. Werkwijze is dan om te proberen ze uit die slachtofferrol te krijgen en de focus meer te leggen op de persoon zelf. Niet alle problemen komen voort uit benadeling door de maatschappij. Jongeren moeten eerst naar zichzelf kijken: wat is hun eigen rol en wat kunnen ze zelf doen om hun kansen in de maatschappij te vergroten.

- Vertrouwensrelatie opbouwen met jongeren.
Jongerenwerkers zijn goed in het creëren van vertrouwen bij jongeren. Ze investeren in het opbouwen van relaties, ze hebben langjarig contact. Als er wat aan de hand is, bijvoorbeeld als jongeren zich gediscrimineerd voelen bij het zoeken van een stage of baan, dan haalt het de druk van de ketel als zij zich serieus genomen voelen, dat er naar hun wordt geluisterd. Verdere polarisatie is dan minder waarschijnlijk.

- Jongerenwerkers hebben ook een netwerk waardoor ze ook de vrienden van de jongeren kunnen benaderen en signaleren wat er gebeurt met en rondom de jongeren. Hierdoor kunnen jongerenwerkers beter zicht krijgen op de situatie van – en rondom jongeren, en tijdiger handelen.

- Het type interventies dat jongerenwerkers doen, is vooral preventief. Voorkomen dat zaken uit de hand lopen. Zij zetten in op het herkennen van signalen (aanwezig op straat en bij het onderwijs, jongereninloop, jongeren aanspreken, vertrouwen winnen). Als jongeren vastlopen (bijvoorbeeld vastlopen in stage) zetten ze ook in op empowerment van jongeren: vergroten van zelfvertrouwen en vaardigheden om zich beter te redden in de samenleving en de kansen op het vinden van werk te vergroten.

Ook in niet-stedelijke gebieden passen jeugdprofessionals de genoemde werkwijzen toe. Tegelijkertijd zijn er signalen dat de situatie in dorpen heel anders is dan in de stad. Er is behoefte aan aanvullende methodieken voor een effectieve aanpak van polarisatie bij jongeren in deze context. Bovendien werken professionals –in het bijzonder jongerenwerkers– in deze landelijke gebieden vaak alleen of met enkele collega in de kleinere gemeenten, vaak over een groter gebied. Zij hebben minder mogelijkheden tot contact met collega's die meer ervaringen hebben met discriminatie en polarisatie, en er is minder ondersteuning/expertise

beschikbaar. In de onderhavige verkenning gaan we daarom op zoek naar welke vormen van polarisatie er precies spelen bij jongeren en tegen welke uitdagingen jeugdprofessionals aanlopen om preventief te werken en zo te voorkomen dat polarisatie toeneemt. We gaan daarbij in op behoeften van jeugdprofessionals, en hoe mogelijk in deze behoeften kan worden voorzien.

3

Resultaten van het onderzoek²

3.1 Contacten van jongeren met andere groepen

De door ons geïnterviewde jongeren wonen veelal in kleine dorpen waar zij weinig in contact komen met mensen met een migratieachtergrond. De jongeren hebben de basisschool gevolgd in hun eigen dorp of een groter buurdorp, maar volg(d)en hun vervolgopleiding op een school in een nabije kleine stad. De jongeren gaan naar het voortgezet onderwijs in grotere dorpen of plattelandsteden waar vaak wel mensen wonen met een migratieachtergrond. Op school komen de jongeren dan in aanraking met medescholieren met een migratieachtergrond. In de klas moeten de jongeren ook samenwerken met jongeren met andere achtergronden. Buiten de klas blijft het contact beperkt. Op school mengen de groepen weinig, en na school gaan de jongeren weer terug naar hun eigen dorp waar ze hun vrienden opzoeken. Een aantal van de door ons geïnterviewde jongeren woont in grote dorpen en plattelandsteden. Hier is meer sprake van diversiteit. Jongeren met diverse culturele achtergronden komen elkaar behalve op school ook tegen in jongerencentra, op straat en bij het uitgaan. In twee gemeenten waar de geïnterviewde jongeren vandaan kwamen is een asielzoekerscentrum gevestigd. Voor de jongeren betekent dit dat ze vaker mensen met een andere achtergrond zien, maar niet dat ze ook met hen in contact komen.

Enkele geïnterviewde jongeren geven aan dat ze het contact met jongeren uit andere culturen verrijkend vinden. Omdat je van andere culturen kunt leren en omdat hun vooroordelen zijn verminderd.

---

² De in dit hoofdstuk weergegeven bevindingen zijn gebaseerd op zowel de onderzoeksresultaten van de enquête onder jongeren als de diepte-interviews met jongeren en jeugdprofessionals. Omwille van de leesbaarheid worden de resultaten geaggregeerd weergegeven. Waar relevant geven we expliciet aan of een resultaat uit de enquête of interviews voortkomt.

“Op mijn school zitten jongeren uit allerlei soorten culturen. Ik had nog weinig ervaring met andere culturen. Ik vind het mooi als beide kanten elkaar kunnen respecteren en dat leer je door met elkaar om te gaan. Dat het niet uitmaakt wat voor geloof of wat voor cultuur je hebt.”

Over het algemeen hebben de jongeren echter weinig contact met mensen met een migratieachtergrond, het contact dat er is, is vaak oppervlakkig. Slechts een enkeling is echt bevriend met iemand met een migratieachtergrond.

“Ik vind de buitenlanders op mijn school best oké. Sommigen zijn ook heel aardig. Maar als ik naar huis ga dan kom ik ze niet meer tegen, ik ga toch liever met mijn eigen vrienden om. Die ken ik al lang en begrijp ik beter.”

Andere jongeren voelen zich minder prettig bij het contact. De redenen die jongeren hiervoor geven is dat ze het vervreemdend vinden om in een klas met kinderen met een andere achtergrond te zitten, dat mensen met andere achtergronden ‘anders’ reageren of omdat ze negatieve ervaringen hebben met mensen met andere achtergronden.

“In mijn dorp is echt niemand buitenlander. Ik kom hier naar school [in stad x] en m'n klas zit vol met buitenlandse mensen, die soms in een andere taal met elkaar spreken. Ik voel me best wel buitengesloten, ik voel me nu een beetje buitenlander in mijn eigen klas.”

“Ik heb er zelf weinig last van. Ik merk wel dat buitenlanders meer herrie schoppen en dingen vernielen. Dat merk ik wel in mijn dorp. Dat zijn kleine groepjes die bij elkaar komen om herrie te schoppen. Ik snap dat sommige mensen daardoor negatief gaan denken over buitenlanders.”

“Op mijn stage heb je ook veel verschillende afkomsten hoor, dat merk je wel, niet iedereen is hetzelfde, het is wel een andere manier van doen en laten soms. Het zijn vaak kleine dingen, ze reageren anders, of je weet niet hoe ze gaan reageren. Dat maakt soms best onzeker.”

“Het grootste verschil zit vind ik in het gedrag, de manier van communicatie. Of ze zeggen niks of ze zijn heel aanwezig.”

3.2 Houding van jongeren tegenover groepen met migratie-achtergrond

Bevinding 1: Voorwaardelijke tolerantie

We hebben in de enquête aan jongeren de vraag voorgelegd hoe ze denken over mensen met een migratie-achtergrond of die een 'andere' culturele/religieuze achtergrond hebben dan zichzelf. Op een schaal van 0 (heel negatief) tot 10 (heel positief) antwoorden twee op de drie jongeren uit niet-stedelijke gebieden met 'neutraal tot licht positief' (schaalpunten 5-7). Een op de acht van deze jongeren zegt (heel) positief te zijn (schaalpunten 8-10); echter één op de vijf jongeren oordeelt ronduit negatief over andere groepen (schaalpunten 0-4). In de referentiegroep (jongeren uit stedelijke gebieden) is het aandeel jongeren dat negatief oordeelt over andere groepen iets kleiner, namelijk één op de zeven jongeren.

In de diepte-interviews zien we een vergelijkbaar beeld. Sommige geïnterviewde jongeren uit niet-stedelijke gebieden zeggen ronduit positief te denken, en sommigen ronduit negatief. De meeste geïnterviewde jongeren uit niet-stedelijke gebieden hebben echter een neutrale houding. Deze jongeren vinden het niet positief of negatief dat er groepen met niet-Nederlandse achtergronden in ons land wonen. Wel zeggen de jongeren dat ze verschillen zien tussen zichzelf en deze groepen. De jongeren zeggen bijvoorbeeld dat de normen en waarden waar mensen met een niet-Nederlandse achtergrond zijn opgevoed niet dezelfde zijn als die in Nederland, en dat deze mensen zich anders zouden gedragen door hun culturele achtergrond.

Als we doorvragen dan blijkt dat bij veel jongeren hun tolerante houding tegenover mensen met een migratieachtergrond aan voorwaarden is gebonden. *'Ik vind het prima dat deze mensen in Nederland wonen, maar ik vind het verschrikkelijk als ze geen Nederlands spreken'*, vertelt een meisje van

17, wanneer we haar vragen hoe ze denkt over mensen met een migratieachtergrond. Zij staat hierin niet alleen. Ook andere jongeren die we tijdens de interviews spreken, geven op soortgelijke wijze antwoord. Zo zegt er een: *'Zolang ze zich aanpassen aan de Nederlandse normen en waarden vind ik het goed'*. Een interessant spanningsveld, aangezien de meeste jongeren in de interviews zeggen dat ze neutraal denken over mensen met een migratieachtergrond en dat zij 'iedereen accepteren'. Maar in de praktijk stellen een hoop jongeren voorwaarden aan deze tolerantie. In onderzoekstermen noemen we dit 'voorwaardelijke tolerantie', ofwel tolerantie onder voorbehoud.

Een groot deel van de bevroegde jongeren in niet-stedelijke gebieden stelt 'dat ze geen probleem hebben met mensen met een migratieachtergrond, mits ze zich aanpassen aan de Nederlandse maatschappij'. Hieronder verstaan de jongeren dat mensen goed Nederlands praten. Maar ook dat mensen met een migratieachtergrond zich 'dienen te gedragen', niet van een uitkering mogen leven en zich 'moeten aanpassen' aan de 'Nederlandse' cultuur. Deze voorwaarden worden niet alleen gesteld aan mensen met een migratieachtergrond die zich onlangs in Nederland gevestigd hebben, maar ook aan mensen met een migratieachtergrond die in Nederland geboren zijn. Als mensen zich niet aanpassen 'aan de Nederlandse cultuur' of bijvoorbeeld crimineel gedrag vertonen dan 'passen' ze volgens de jongeren niet in Nederland. Zo zegt een jongen stellig: *'Ik vind het belangrijk dat mensen zich aanpassen, anders mogen ze van mij gewoon terug.'* Tot slot vinden jongeren het accepteren van Nederlandse tradities belangrijk. Het aanpassen 'aan de Nederlandse cultuur' betekent voor jongeren ook het omarmen van Nederlandse tradities zoals Sinterklaas. Jongeren interpreteren 'emancipatoire bewegingen' van mensen met een migratieachtergrond waarbij deze meer ruimte vragen voor de eigen cultuur en religie of bijvoorbeeld de Nederlandse traditie van Zwarte Piet ter discussie stellen, als 'afstand nemen van Nederland' (i.p.v. 'willen meedoen' in Nederland).

Voorwaardelijke tolerantie. Enkele illustratieve citaten van jongeren:

“Ik heb er zelf helemaal geen problemen mee. Ook niet met cultuurverschillen. Natuurlijk zijn er wel bepaalde dingen die je qua verschil kunt merken met het doen en laten. Maar ik heb wel altijd gezegd, ik heb er echt totaal geen problemen mee. Maar ze moeten wel gaan werken, hun best doen in onze samenleving.”

“Zolang ze zich aanpassen aan de Nederlandse cultuur vind ik het goed. Als ze thuis hun eigen taal willen spreken is dat ok, want ze hoeven hun land van herkomst niet te verloochenen. Maar ik vind dat ze een nieuwe kans in een nieuw land met respect moeten pakken. Dus Nederlands leren. En dan ook de cultuur en de gang van zaken van Nederland overnemen.”

Sommige jongeren spreken ronduit negatief over mensen met een migratieachtergrond. Deze jongeren hebben het gevoel dat mensen met een migratieachtergrond zich niet aanpassen aan de Nederlandse cultuur, of dat 'buitenlanders' worden voorgetrokken (zoals bij toewijzing van woningen). Deze jongeren zeggen soms ook dat ze negatieve ervaringen hebben met jongeren met een migratieachtergrond (zoals op school of bij het uitgaan). Dit negatieve beeld leeft vooral sterk bij jongeren met een lagere opleiding die zelf minder kansen ervaren.

Enkele illustratieve citaten van jongeren:

“Net als bij Zwarte Piet, dat wij ons aan hun moeten aanpassen, nou ja sorry, maar dat vind ik dan weer niet. Ik bedoel, zij zeggen 'we worden gediscrimineerd' maar dat vind ik niet. Ik bedoel, zij komen hier, en komen een beetje onze regels en onze tradities schenden. Terwijl, zij krijgen ook bijvoorbeeld vrij op een feest of wat dan ook. Dus ik vind dat ze wel gewoon een beetje mogen aanpassen aan ons.”

“Ze kosten ons geld, want ze gaan vaak van een uitering leven en die moeten wij [Nederlanders] dan betalen.”

“Die islamitische jongens, ik weet niet of het Turken of Marokkanen zijn, lopen op school altijd in groepen en gaan niet op zij als je er langs wilt. Ik vind ze best wel intimiderend. Ook bij het uitgaan zijn het altijd van die groepjes, als je woorden krijg met één dan bemoeit de hele groep zich ermee.”

De enquêteresultaten bevestigen dat veel jongeren in niet-stedelijke gebieden het belangrijk vinden (vaker dan jongeren uit stedelijke gebieden) dat mensen met een niet-Nederlandse achtergrond zich aanpassen aan de normen en waarden in Nederland. In de enquête zegt bijvoor-

beeld 70% van de bevroegde jongeren die in een dorp wonen, dat ze boos worden als mensen zeggen dat Nederlandse tradities moeten verdwijnen.

Jongerenwerkers komen in aanraking met diverse denkbeelden onder jongeren over personen met een migratieachtergrond. Ze bevestigen dat 'voorwaardelijke tolerantie' speelt bij veel jongeren maar geven ook aan dat de denkbeelden verschillen per individu en onder andere afhankelijk zijn van de woonplaats, opvoeding en mate waarin jongeren in aanraking komen met mensen met een migratieachtergrond. Jongerenwerkers in niet-stedelijke gebieden zijn vaak werkzaam in meerdere dorpen en komen daardoor in aanraking met een brede groep jongeren. Vooral in de grotere dorpen is er vaak meer diversiteit, en komen jongeren dus meer in aanraking met personen met een migratieachtergrond, terwijl dit in de kleinere dorpen niet het geval is. Diverse jongerenwerkers geven aan dat op plaatsen waar meer diversiteit is, negatieve denkbeelden over migrantengroepen minder een rol spelen. In dorpen waar weinig tot geen contact is met personen met een migratieachtergrond heersen er meer negatieve denkbeelden. De negatieve denkbeelden die de door ons geïnterviewde jongerenwerkers tegenkomen zijn volgens hen vooral gericht op de abstracte groep 'buitenlanders', minder op specifieke bevolkingsgroepen of culturen. Ook benoemen jongerenwerkers dat er bij jongeren veel vooroordelen en stereotype beelden bestaan over mensen met een migratieachtergrond, en vooral over vluchtelingen. Enkele voorbeelden zijn: 'ze pikken onze banen in', 'ze krijgen alles, zoals een woning, maar ik niet', 'ze komen hier om te profiteren'.

Bevinding 2: 'Mensen met een migratieachtergrond' zijn voor jongeren een abstracte groep

Aan de jongeren uit niet-stedelijke gebieden hebben we gevraagd aan wie of wat ze denken bij 'mensen met een migratieachtergrond'. De jongeren gebruiken veelal het woord 'buitenlanders' om groepen met een migratieachtergrond aan te duiden. 'Buitenlanders' zijn voor veel jongeren uit niet-stedelijke gebieden een abstracte groep waar ze weinig mee in aanraking komen en waarover ze onverschillig zijn. Zij maken hierbij weinig onderscheid tussen verschillende culturele achtergronden, zoals mensen met een Marokkaanse, Turkse of Antilliaanse achtergrond. Veel jongeren denken als ze het over "de buitenlanders" hebben aan een abstracte groep waarin iedereen met een gekleurde huid of bepaalde uiterlijke kenmerken als niet-Nederlands

wordt geïdentificeerd. Ook mensen van de tweede of derde generatie zien zij als 'buitenlanders'.

Jongerenwerkers beamen het hierboven geschetste beeld van denken over mensen met een migratieachtergrond als een abstracte groep. Zij ervaren dat veel jongeren weinig onderscheid maken tussen verschillende migratieachtergronden en -generaties. Mensen met een niet-Nederlands uiterlijk of achtergrond, worden over het algemeen geclassificeerd als 'buitenlander'. Een jongerenwerker stelt ter illustratie: *'De jongeren scheren 'buitenlanders' heel erg over één kam. Ze hebben het snel over "zo'n zwarte". Dat kan dan een Turk zijn, maar ook kunnen ze daar iemand uit Congo mee bedoelen.'* Een andere jongerenwerker: *'In het dorp is mijn ervaring dat het allemaal 'buitenlander' is. Dus ik kan niet zeggen 'oh Marokkanen hebben ze hoger zitten of Turken hebben ze hoger zitten'. Nee het is allemaal buitenland. Het kleurtje is bepalend, iedereen met een kleurtje is buitenlander.'*

Enkele jongerenwerkers geven aan dat jongeren waar zij mee in aanraking komen wel onderscheid maken tussen groepen op basis van westerse en niet-westerse etnische achtergrond. Een jongerenwerker stelt ter illustratie: *"Ik denk dat er voor de jongeren wel een verschil is tussen niet-Westerse migranten en arbeidsmigrant. Veel jonge gasten die werken met Polen op het land, dus die zijn wel oké. Als het over Marokkanen of Turken gaat dan is het andere koek. Of het AZC, dan is het hek van de dam."*

3.3 Waar komen denkbeelden van jongeren over groepen met migratieachtergrond vandaan?

Hoe komen jongeren uit niet-stedelijke gebieden aan hun denkbeelden over groepen met een migratieachtergrond? We bespreken de volgende bronnen:

- Overnemen van denkbeelden uit de omgeving (ouders, vrienden)
- Overnemen van denkbeelden (invloed van media)
- Ervaren achterstelling door jongeren
- Persoonlijke ervaringen met mensen uit migrantengroepen

Overnemen van denkbeelden uit omgeving (ouders, vrienden) en sociale norm

Bevinding 3: Overnemen van denkbeelden van personen uit directe omgeving

Jongeren nemen denkbeelden over vanuit hun directe omgeving. De jongeren en jongerenwerkers zeggen in de diepte-interviews dat voornamelijk denkbeelden die de jongeren thuis van hun ouders horen, worden overgenomen. Maar ook de denkbeelden van vrienden zijn volgens hen belangrijk. Enkele illustratieve citaten:

jongerenwerker:

"Jongeren nemen meningen vaak letterlijk over van hun ouders. Je weet dat ze het van volwassenen hebben, want ze kunnen het niet onderbouwen, ze weten er heel weinig van."

jongerenwerker:

"Ik merk gewoon dat dat heel veel van thuis uit komt. Ze zeggen ook 'maar dat zegt mijn vader ook dat dat zo is'. Ik denk dat de thuissituatie en daarna de media³ de twee grootste oorzaken zijn van hoe jongeren over andere groepen denken."

Ook uit de enquête blijkt de invloed van de omgeving. Zo zegt meer dan 80% van de geënuquêteerde jongeren dat zij van personen in hun directe omgeving weleens uitspraken horen over mensen met een migratieachtergrond. Volgens twee op de drie jongeren zijn deze uitspraken vaker negatief dan positief.

Bevinding 4: Sociale druk van vrienden (sociale norm)

Een volgende factor die een rol speelt bij de meningsvorming over mensen met een migratieachtergrond is sociale druk of

³ Media als oorzaak van polarisatie wordt besproken bij 'bevinding 5'.

sociale norm. Jongeren nemen (negatieve) meningen van vrienden over om zo bij de groep te horen. Enkele illustratieve citaten:

jongerenwerker:

"Vrienden zijn heel belangrijk voor de dingen waar ze over nadenken en wat ze doen. De rest neemt een sterke mening makkelijk over, sommige praten mee maar denken in hun hart iets heel anders. Jongeren willen graag bij elkaar horen, die groepsdrang is groot."

jongerenwerker:

"Jongeren laten zich heel erg leiden door wat ze in hun omgeving horen [...] Ja ze beïnvloeden elkaar ook wel in wat hun opvattingen zijn. Opmerkingen over immigranten die nergens op gebaseerd zijn. 'Oh daar heb je weer een dief of een verkrachter'. Soms is het een grapje, maar dan alsnog zijn ze elkaar aan het beïnvloeden daarin."

Een versterkende factor voor negatieve meningsvorming bij de jongeren over mensen met een migratieachtergrond, is dat in de dorpen relatief vaker jongeren met een lagere opleiding wonen. Deze jongeren denken relatief minder positief over andere groepen (zie bevinding 5) en hebben bovendien in hun dorp minder mogelijkheden om in contact te komen met jongeren met andere achtergronden. De jongeren gaan vooral om met andere jongeren uit hun dorp. Hierdoor ontwikkelt zich eerder een sterkere (negatieve) sociale norm bij deze jongeren, er is druk om niet te veel af te wijken in standpunten van vrienden.

Invloed van media

Bevinding 5: Negatieve beeldvorming in de media

Als volgende oorzaak van negatieve beeldvorming over jongeren met een migratieachtergrond, benoemen de meeste jongerenwerkers de negatieve berichtgeving in de media. Jongeren uit niet-stedelijke gebieden halen hun kennis over groepen met een migratieachtergrond voor een belangrijk deel uit de media. De media belichten vooral problemen en incidenten, en berichten hierom relatief negatief over migrantengroepen. De berichtgeving in de media kan met name versterkend werken op de boodschappen die jongeren vanuit hun directe omgeving al meekrijgen over mensen met een migratieachtergrond. Jongeren zelf geven in de interviews én enquête aan dat naast eigen ervaringen en omgeving,

media de belangrijkste bron van informatie is waarop ze hun ideeën over mensen met een migratie-achtergrond baseren.

Bevinding 6: Polarisatie op sociale media

Enkele jongerenwerkers benoemen uitingen van polarisatie op sociale media, vooral als er incidenten hebben plaatsgevonden (zoals rond de komst van een AZC), maar ook met betrekking tot traditionele Nederlandse feestdagen.

"Ja, dat zien we bijvoorbeeld op Facebook. We volgen veel op sociale media. En dan zie je heel veel van 'ja zwarte piet moet blijven', dat wordt allemaal gedeeld. Er wordt niet zozeer een hele genuanceerde politieke mening onder gezet, maar 'opkankeren', 'oprotten' of dat soort dingen worden er wel bij gezet."

Bevinding 7: Invloed van nepnieuws

Verder benoemen enkele jongerenwerkers dat hun doelgroep beïnvloedbaar is voor nepnieuws, dit al snel voor waarheid aanneemt en dit ook actief verspreidt.

Enkele illustratieve citaten omtrent negatieve beeldvorming media (12) en invloed nepnieuws (13):

"De media heeft er sowieso in het algemeen wel invloed op, omdat het allemaal in het negatieve wordt gezet. Als iemand met een andere achtergrond iets flikt wordt dat altijd eerder geplaatst dan iemand met een Nederlandse achtergrond."

jongerenwerker:

"Jongeren krijgen vooral over migranten en islam te horen vanuit de media. Als je alleen negatieve informatie krijgt en je ervaart nooit wat anders dan blijf je daarin hangen."

"De jongeren worden alleen maar bestookt met het slechte van de wereld zoals aanslagen, en waarom mensen met een bepaalde achtergrond vinden dat wij niet in bikini mogen. Dan bevestigen die denkbeelden wat ze toch al denken, en dan hoor je meteen 'Zie je wel het is toch ons land, jullie zijn hier te gast'."

"Vaak gaat er zo'n hoax weer rond van asielzoekers die een heleboel geld hebben gekregen of vrouwen stelselmatig zouden hebben verkracht, wat gewoon echt een pertinent onjuist verhaal is. Dat zie ik op Facebook"

wel voorbij komen en het is mijn doelgroep die dat actief deelt.”

jongerenwerker:

“De media speelt bij jongeren een enorme rol. Het is er altijd en ze zijn heel beïnvloedbaar voor fake news. Ik merk dat als ik jongeren vraag waarom denk je dat? Hoe kom je aan deze informatie? Dan merk je dat ze hun eigen waarheid zoeken in de media. Ze geloven wat ze willen geloven. Onbewust en bewust nemen ze in zich op wat ze in de media zien en dat bevestigt dan de beelden die ze al hadden over bepaalde groepen.”

Bevinding 8: Positieve, verbindende invloed van media

Media kunnen overigens volgens de geïnterviewde jongerenwerkers ook een *positieve* invloed hebben op de beeldvorming van jongeren over personen met een migratieachtergrond. Jongeren die in het dagelijks leven zelden in contact komen met personen met een migratieachtergrond, worden via bepaald *gebruik van media* (zoals games, muziek) blootgesteld aan andere culturen en de diversiteit binnen Nederland.

Enkele illustratieve citaten:

jongerenwerker:

“Ik denk dat er een verschil zitten tussen jongeren en hun ouders. Het wordt in de tijd steeds beter. Jongeren worden steeds meer blootgesteld aan het feit dat we in een multiculti samenleving leven. Muziek, games, andere dingen die verbinden. Neem hiphop, dat is echt wel muziek die verbreedert, en er zijn meer dingen die dat doen. Het wordt steeds normaler.”

jongerenwerker:

“Wat ik wel positief vind is dat onze jongeren naast hardcore allemaal ook luisteren naar al die Surinaamse jongens die aan het rappen zijn, en naar Boef.”

Ervaren achterstelling

Bevinding 9: Sociaal milieu en ervaren achterstelling doen er toe

Jongerenwerkers wijten de negatieve denkbeelden die in de omgeving van jongeren heersen voor een belangrijk deel aan het sociale milieu waar jongeren uitkomen. Jongeren die zich het negatiefst uitlaten over migrantengroepen komen relatief vaker uit gezinnen met een laag opleidingsniveau, armoede,

weinig kansen en soms ook multiproblematiek. Daardoor ontstaat er een gevoel van achterstelling. Het zijn vooral deze jongeren die in de kleinere dorpen blijven wonen, terwijl hoger opgeleiden juist wegtrekken en in de meer stedelijke gebieden gaan wonen.

Een lage sociaaleconomische positie hangt niet *per definitie* samen met een negatief beeld van migrantengroepen, zo nuanceren jongerenwerkers. Zij kennen ook hoger opgeleide jongeren die vergelijkbare denkbeelden hebben, of lager opgeleide jongeren die positieve beelden hebben. Maar al met al zijn het toch vaker de jongeren uit sociaaleconomische zwakkere gezinnen die zich negatief uitlaten over migrantengroepen.

Onze enquête onder jongeren toont een soortgelijk beeld. Jongeren met een lager opleidingsniveau hebben vaker het gevoel dat hun banen en woningen naar mensen met een migratieachtergrond achtergrond gaan dan jongeren met een hoger opleidingsniveau. Ook geven jongeren met een lager opleidingsniveau zien mensen met een migratieachtergrond vaker als bedreiging voor de Nederlandse samenleving dan jongeren met een hoog opleidingsniveau.

Enkele illustratieve citaten:

jongerenwerker:

“Het valt me op, het betreft vaak jongeren uit slechtere milieus, laag sociaaleconomische klasse, bijstand. Soms hebben ze wel hardwerkende ouders, maar is er niet veel geld in het gezin. Dat is hier heel normaal (..) En vanuit huis krijgen ze mee ‘die vluchtelingen komen hier en die krijgen alles maar, en wij moeten hard werken’.”

jongerenwerker:

“Veel jongeren zijn onverschillig over buitenlanders. Maar die echt negatief zijn, dat zijn over het algemeen de jongeren uit achterstandsmilieus. Ze zitten vaak zelf thuis met een uitkering en gaan dan zeggen dat het werk wordt ingepikt. Bij dat soort jongeren zie ik wel wat meer aversie tegen migratie of tegen buitenlanders. Maar niet uitsluitend bij hen, ik heb ook wel gasten gesproken die havo studeren, die er ook een heftige mening op nahouden.”

jongerenwerker:

"Asielzoekers en nieuwkomers krijgen alles, een huis, kleren en wij moeten alles zelfs doen.' De mensen waar ik dat van hoor zijn vaak zelf mensen die in een bepaalde, lage sociaaleconomische positie zitten. Vaak heeft zo'n gezin een uitkering of laagbetaald werk."

jongerenwerker:

"Het meeste valt afkeer tegen migranten op bij de jongeren met een lage opleiding. Zij zien minder kansen voor zichzelf. En dan wordt de rest ook nog afgepakt. Al het geld gaat naar uitkeringen of woningen voor buitenlanders, denken ze dan. En dan zeggen ze: 'Wij moeten wachten tot we eindelijk een keer aan de beurt zijn, we staan achter aan de rij'. Het is bij deze jongeren heel erg 'wij' tegen 'zij'."

Persoonlijk contact (ervaringen) met mensen uit migrantengroepen

Bevinding 10: Onbekend maakt onbemind

Diverse jongerenwerkers halen het gezegde 'onbekend maakt onbemind' aan, als gevraagd wordt naar de redenen waarom sommige jongeren een negatieve houding hebben ten opzichte van migrantengroepen. Door het weinige contact met mensen met een migratieachtergrond kunnen er makkelijker vooroordelen, stereotypen en wantrouwen ontstaan richting andere groepen. De angst voor het onbekende, het wantrouwen, is overigens niet alleen gericht op personen met een migratieachtergrond. Alles dat van buiten het dorp komt wordt wantrouwig bekeken. Dit ligt besloten in de dorpscultuur en in het vasthouden aan bepaalde tradities, normen en waarden.

Enkele illustratieve citaten:

jongerenwerker

"Het is hier erg ons kent ons, wat we niet kennen moeten we niet. Het is ons dorp en alles wat er van buiten komt is niet goed. Ze hameren daarnaast heel erg op het Nederlandschap. 'Wij zijn Nederlands, wij gedragen ons zo. Ze moeten zich niet met ons bemoeien.'"

jongerenwerke:r

"Ik denk dat het voor een belangrijk deel hun ideeën vanuit thuis worden meegegeven. Sowieso is dat al standaard dat ze niet veel moeten hebben van invloeden van buitenaf. Het maakt daarbij dan eigenlijk niet

uit of het afkeer tegen mensen uit Amsterdam betreft, of migranten met een andere cultuur."

jongerenwerker:

"Het is voor de jongeren onbekend terrein, er wordt niet gepraat met iemand die donker is of met jongeren met een andere culturele achtergrond. Het contact aangaan is ook eng, dus beoordelen de jongeren die mensen maar gewoon met elkaar. Het is feitelijk heel gesegregeerd, ze praten erover met elkaar, maar ze praten niet met die andere groep. Het is een angst voor het onbekende."

jongerenwerke:r

"We hebben natuurlijk het landelijke nieuws gehaald met de komst van het AZC hier. Dan merk je dat de jongeren echt wel een andere kijk hebben over mensen met een migratieachtergrond. Het is heel erg onbekend is onbemind."

Bevinding 11: Verschillen tussen grote dorpen / plattelandssteden en kleine dorpen

Er zijn volgens jongerenwerkers overigens wel verschillen tussen grote dorpen/plattelandssteden en kleine dorpen: de kleinere dorpskernen en buitengebieden zijn overwegend wit, terwijl in de grotere dorpen vaak sprake is van meer diversiteit. Jongeren uit kleine dorpen komen pas in contact met jongeren met een migratieachtergrond als ze naar het voortgezet onderwijs gaan of bij het uitgaan. De houding van jongeren uit kleine dorpen naar andere bevolkingsgroepen is negatiever dan van jongeren uit plattelandssteden. Omdat deze jongeren minder gewend zijn aan het contact met andere groepen heeft negatieve beeldvorming in de media een (nog) grotere invloed. Bovendien zijn deze jongeren minder streetwise en voelen zich op school en bij het uitgaan daardoor eerder geïntimideerd door groepsge drag van sommige jongeren met migratieachtergrond.

Illustratieve citaten:

jongerenwerker:

"Het is heel zwart wit, laat ik het zo zeggen. In de kleine dorpen moeten ze er niets van hebben. Maar hier [in kleine stad] heb ik nauwelijks in de gaten dat er vooroordelen zijn. Hier zit iedereen bij elkaar en het is gewoon prima. We hebben hier een Pakistaans meisje, een Turkse jongen en een Marokkaan in ons centrum. Alles een beetje door elkaar, daar hoor ik niets van, hier

niet. In de dorpen hoor je vaker over 'kut Marokkanen', 'zwarte dit en zwarte dat,' en standaard flauwe opmerkingen."

jongere:

"Ik kwam van een dorpje in Oost-Groningen en daar was echt niemand buitenlander, of geen getinte huid. Ik kwam hier in dit [grotere] dorp voor de middelbare school en in mijn klas zitten buitenlandse leerlingen die in een andere taal met elkaar spreken. Ik heb nog niet echt heel erg veel ervaring met heel veel verschillende culturen, dus dat zou ik ook nog niet zo goed weten. Maar je gaat met elkaar om, en ik vind het leuk om meer te leren over andere geloven en culturen."

Bevinding 12: Verschillen tussen generaties jongeren

Als jongeren zelf niet in aanraking komen met jongeren met een migratieachtergrond, of alleen op een negatieve manier, blijven de negatieve denkbeelden die ze vanuit huis uit of van vrienden hebben meegekregen bestaan. Enkele jongerenwerkers zeggen echter een kanteling te zien bij de jongste generatie jongeren (onder de 18). De jongere generatie is meer gewend aan diversiteit (en daardoor positiever) dan de oudere generatie, omdat ze daarmee op school, via de media of door het luisteren naar rappers met een migratieachtergrond meer in aanraking mee komen. Het contact tussen jongeren met en zonder migratieachtergrond in de klas, op het werk, het voetballen en op straat draagt ertoe bij dat diversiteit voor jongeren met een Nederlandse achtergrond steeds normaler wordt, en daarmee een onderdeel wordt van hun leefwereld.

Enkele illustratieve citaten:

jongerenwerker:

"Bij de jongere generatie is het anders dan bij de jongeren van een aantal jaren geleden. We zien steeds minder segregatie ontstaan. De jongeren kennen elkaar al vanaf de basisschool en die vriendschappen blijven dan daarna bestaan."

jongerenwerker:

"Ik vind dat ze elkaar steeds beter accepteren. Vooral de jongste generatie. Daar was ik echt wel een beetje verbaasd over. Dat er nu ook jongeren met andere achtergronden in het dorp wonen daar raken de jongeren hier steeds meer aan gewend."

Een andere reden waarom volgens jongerenwerkers vooral jongeren boven de 18 minder positief zijn over andere groepen, is dat de thema's die raken aan achterstelling (werk, inkomen en woning) vooral een rol spelen bij jongeren boven de 18. Bij de jongere groep jongeren is dat minder het geval omdat ze daar nog niet zoveel mee te maken hebben.

Bevinding 13: Acceptatie van personen uit andere groepen die men kent

Hoewel de houding van veel jongeren naar andere groepen neutraal/onverschillig en soms negatief is, worden individuen die ze kennen uit die groepen, veelal wel geaccepteerd. Als het gaat om individuen die de jongeren zelf kennen, hebben jongeren volgens jongerenwerkers meestal een mildere houding. Het individu wordt gezien als uitzondering op de groep.

Een jongerenwerker verwoordt dit als volgt:

"De jongeren praten negatief over met name 'buitenlanders' in het algemeen, in de abstractie. Maar als je het vraagt over die Antilliaanse jongen waar ze mee hangen of de Turkse buurman, dat zijn dan goede mensen, want die werken hard. Maar in de abstractie, dat zijn dan de 'kut buitenlanders'. Het gaat om de buitenlanders die ze niet zien. Met de Marokkaanse of Turkse jongens bij hun op school is niets mis mee. Die hebben een verhaal, dat kunnen ze accepteren. Dat geldt ook voor de vluchtelingen die bij hen op school zitten."

Een jongere stelt:

"In onze vriendengroep zit een Turkse jongen. Met hem zijn we bevriend, we kennen hem, we weten precies hoe hij is. Maar als ik een onbekende buitenlander zou meenemen, dan denken mijn vrienden toch eerst wel even van 'oeh, hoe reageren we op hem'. Zo is het wel bij ons in de vriendengroep."

De acceptatie van personen met een migratieachtergrond die men kent, is echter wel voorwaardelijk. Zo moeten deze personen zich aanpassen aan de Nederlandse normen en waarden, ze moeten niet te veel afwijken. Anders wordt het niet geaccepteerd (zie ook bevinding 1 voor meer algemene bespreking van 'voorwaardelijke acceptatie').

Enkele illustratieve citaten:

jongerenwerker:

"Als bijvoorbeeld een vriend toevallig Marokkaans is en uit hun dorp komt, ja dan wordt die gewoon geaccepteerd, ook door de vrienden van die gasten. Met een individu hebben ze minder moeite als met de groep. Maar dat individu moet dan wel gewoon met hun meedoen, want als die buiten de boot ligt is dat ook gelijk klaar. Ze moeten wel dezelfde waarden en normen hebben, en overeenkomsten hebben."

jongere:

"Ik ga veel om met buitenlanders. Zodra ze zich gewoon aan kunnen passen aan de maatschappij is er niets aan de hand. Hun kleur of geloof kan me niets schelen. Maar als ze niet met ons mee doen of onze normen niet accepteren, dan mogen ze wat mij betreft vertrekken."

Jongerere:

"Ik vind andere culturen interessant, we hoeven ook niet allemaal hetzelfde te zijn. Maar ze moeten zich, op zekere hoogte, wel aanpassen. Zolang je je aanpast aan de Nederlandse cultuur vind ik het goed. Als je in je thuissituatie de taal wil spreken is dat prima want je moet je land van herkomst ook niet verloochenen, maar een nieuwe kans in een nieuw land moet je ook met respect pakken. En dan ook de cultuur en de gang van zaken van Nederland accepteren."

Bevinding 14: Negatief contact bevestigt vooroordelen

Contact tussen jongeren met verschillende achtergronden kan resulteren in minder vooroordelen en meer begrip tussen jongeren. Contact kan echter ook *negatief* uitpakken waardoor vooroordelen juist worden bevestigd. Sommige jongeren zeggen in de interviews dat hun ervaringen met jongeren met andere culturele achtergronden niet altijd prettig zijn; zij hebben negatieve ervaringen met jongeren uit migrantengroepen. Deze jongeren verklaren dat (mede) uit groepsgedrag van jongeren met andere culturele achtergronden: 'ze zoeken vooral elkaar op', 'ze zeggen niets tegen je, of ze zijn juist heel erg aanwezig' en (soms) uit de houding vanuit andere culturen naar meisjes en vrouwen. Jongerenwerkers bevestigen dat negatief contact tussen jongeren met een Nederlandse en jongeren met een migratieachtergrond oorzaak kan zijn voor negatieve denkbeelden

over deze groepen. Het negatieve contact bestaat uit het ervaren van overlast, maar soms ook ruzies tussen jongeren.

Enkele illustratieve citaten:

jongere:

"Ze staan in groepen en praten hard in een buitenlandse taal. Dan denk ik ook van praat gewoon Nederlands of schreeuw niet zo hard of ga gewoon lekker ergens anders staan in plaats van heel intimiderend voor de deur."

jongere:

"Ze lopen altijd in groepen, dat is best wel intimiderend. Als je ruzie krijgt met een Marokkaanse jongen dat bemoeien de hele groep zich ermee. Die moslims hebben een groeps cultuur en sluiten anderen uit."

jongere:

"Van mijn vriendinnen hoor ik best vaak verhalen over nafluiten of naroeppen en zo. Het zijn altijd van die groepjes jongens uit Turkije of weet ik wat voor land. Ik ga liever niet naar bepaalde plekken waar ze rondhangen, ik vind het intimiderend."

jongerenwerker:

"Ze worden soms geconfronteerd met andere groepen. Op straat of bij het uitgaan. Laatst was er plotseling een groep van Antilliaanse afkomst. Daar is ruzie mee gekomen, en vanuit daaruit ontstaan de denkbeelden, dat sentiment van 'kut buitenlanders'."

Ook kunnen negatieve ervaringen van een enkele jongere van invloed zijn op de denkbeelden binnen de hele vriendengroep van de betreffende jongere. Een jongerenwerkers licht dit toe als volgt:

"Ik merkte laatst dat een jongen problemen had gehad met een paar jongens met een andere nationaliteit, en toen sprak zijn hele groep zich ineens uit tegen andere nationaliteiten. Als er iets gebeurt, de hele hanggroep komt dan voor elkaar op en is het van 'kut buitenlanders'."

3.4 Incidenten waarbij jongeren zijn betrokken

Bevinding 15: Incidenten hebben vaak andere oorzaken dan kleur of cultuur

Incidenten waarbij jongeren met verschillende achtergronden zijn betrokken komen voor, maar volgens zowel jongeren als jongerenwerkers komen die meestal voort uit ruzies die op zichzelf andere oorzaken hebben dan verschil in kleur of cultuur. De aanleiding kan bijvoorbeeld de ruzie om een meisje zijn. Maar in het incident dat vervolgens ontstaat wordt dan vaak wel racistisch gereageerd.

Bevinding 16: Soms spanningen tussen groepen jongeren

Enkele jongerenwerkers zeggen geconfronteerd te zijn met spanningen tussen jongeren met en zonder migratieachtergrond na aanslagen (heftige uitspraken naar elkaar bijvoorbeeld). Ook benoemen enkele jongerenwerkers voorbeelden van huizen die worden beklad of bekogeld met eieren en jongeren met een migratieachtergrond die door een groep jongeren met een Nederlandse achtergrond worden opgewacht. Dit komt volgens deze jongerenwerkers echter maar incidenteel voor. Sommige jongerenwerkers zeggen de gevolgen van zulke spanningen te merken in de jongerencentra – jongeren met een Nederlandse achtergrond blijven bijvoorbeeld weg als jongeren met een migratieachtergrond naar het jongerencentrum komen.

Bevinding 17: Onvoldoende bewustzijn wat een 'grap' doet met anderen

Jongeren gebruiken scheldwoorden als 'grap' maar lijken zich niet altijd bewust wat dat doet met anderen. Een deel van de jongeren bevestigt in de interviews dat zij woorden als "neger" gebruiken. Zij zeggen dit niet face-to-face te uiten naar mensen met een niet-Nederlandse achtergrond (die ze niet kennen!), maar binnen de eigen groep wel zo over andere groepen praten. De jongeren zeggen dit niet kwetsend te bedoelen, maar zien het als 'grappig'. Als deze jongeren uitspraken doen naar mensen met een niet-Nederlandse achtergrond bij zijn, dan is dit tegen mensen die ze kennen, en volgens hen niet kwetsend bedoeld maar als grap. Volgens de jongeren vinden de mensen tegen wie ze deze opmerkingen maken dit niet erg.

Jongerenwerkers onderschrijven dit beeld. Zij geven aan dat jongeren veelal racistische grappen maken of scheldwoorden gebruiken, zowel binnen de eigen vriendenkring als tegen jongeren met een migratieachtergrond die ze kennen.

De jongeren lijken zich volgens de jongerenwerkers niet helemaal bewust van de impact van deze woorden op de ander.

Enkele illustratieve citaten:

jongere:

"Ik maak alleen opmerkingen over iemands huidskleur als ik diegene goed ken. Bijvoorbeeld als we naar het voetbal gaan bij NAC dan zitten we daar met een groep van tien man. Daarvan zijn er zes buitenlands. Als dan de Somalische jongen van onze groep binnenkomt dan zeg ik 'daar is onze neger', daar kan hij om lachen."

jongerenwerker:

"Er wordt makkelijk gepraat, 'de neger'. Ze weten niet wat ze zeggen, ze vinden er niets mis mee. Met elkaar als ze het ergens over hebben, dan gebruiken ze zulke woorden, dan voel je wel dat het niet zo respectloos bedoeld is, ze praten gewoon zo."

jongerenwerker:

"Ze zeggen 'kut Marokkaan' maar ze denken niet dat iemand daar gekwetst van kan worden. Ze denken daar niet over na."

3.5 Wat doen jongerenwerkers al om polarisatie te voorkomen of te verminderen?

Uit de interviews blijkt dat jongerenwerkers op de volgende manieren inzetten op het tegengaan van polarisatie: ze bevragen de denkbeelden van jongeren en laten een tegen geluid horen (18); en ze brengen jongeren met diverse culturele achtergronden met elkaar in contact (19).⁴

Bevinding 18: Bevragen van denkbeelden van jongeren en tegengeluid laten horen

De geïnterviewde jongerenwerkers geven zonder uitzondering aan dat hun aanpak van polarisatie bestaat uit het aangaan van het gesprek met jongeren die zich negatief

⁴ Deze werkwijzen zijn overeenkomstig de bevindingen van het onderzoek dat het Verwey-Jonker instituut en het Nederland Jeugdinstuut hebben uitgevoerd naar polarisatie in het jeugddomein en de werkwijzen om deze polarisatie te voorkomen of te verminderen (Van Wonderen, R. & Van den Berg, G. (2019).

uitlaten over migrantengroepen. Ze omschrijven bijna allemaal een soortgelijke aanpak:

- Het bevragen van de denkbeelden van de jongeren met als doel jongeren te laten nadenken over waarom ze zo denken, waar hun mening op is gebaseerd, om ze zo zelf tot andere inzichten te laten komen.
- Het eventueel presenteren van alternatieve denkbeelden of een breder perspectief.

Het stellen van vragen staat volgens jongerenwerkers centraal, om te begrijpen waar denkbeelden vandaan komen, om jongeren te prikkelen om over hun standpunten na te denken en om tot de ontdekking te komen dat hun standpunt wellicht niet zo onderbouwd is als ze denken. Het draait volgens de jongerenwerkers uiteindelijk om een kritische reflectie en bewustwording bij jongeren zelf. De meeste jongerenwerkers voeren dit soort gesprekken met individuen en niet met een groep jongeren. Sommige jongerenwerkers die ervaring hebben met het aangaan van gesprekken over thema's als vluchtelingen en migranten in groepsverband stellen dat één-op-één gesprekken meer vruchten afwerpen omdat jongeren dan geen gezichtsverlies leiden voor de groep.

In lijn met bovenstaande, zijn er ook jongerenwerkers die een alternatief, of een tegengeluid, laten horen. Ze proberen de jongeren bewust te maken van feitelijk onjuiste informatie, of laten ze in aanraking komen met een ander perspectief. Verder benoemen jongerenwerkers dat ze jongeren aanspreken op racistische uitingen en taalgebruik.

Enkele illustratieve citaten omtrent bevragen van denkbeelden en tegengeluid laten horen:

"Als ik iemand confronteer over vooroordelen, focus ik op het idee van 'waarom vind je dat dan,' het waarom, achterhalen of dat ergens vandaan komt. Ik ga niet een jongere iets vertellen of mijn eigen mening opdringen. Als je waarom vraagt, dan ga je het gesprek aan."

"Je bent aan het doorvragen tot ze er zelf achter komen van 'ja dat is gewoon zo' dat ze er geen weerwoord voor hebben. Je hoopt d.m.v. door te vragen dat ze erachter komen van deze opmerking is nergens op gebaseerd. Ik wil vooroordelen wegnemen."

"Je probeert de jongeren vooral inzichten te bieden of te vragen waarom ze een bepaalde mening hebben. Je gaat dan een beetje de discussie aan om ze zelf tot inzichten te brengen over hun eigen denken. We zeggen niet wat ze wel en niet mogen zeggen, maar we laten ze bewust worden van wat ze nou eigenlijk zeggen. Soms heeft het alleen op dat moment effect en bij sommigen zie je ook effecten op de lange termijn."

"We gaan ook soms op de feiten zitten, van die informatie klopt niet, waar heb je dat vandaan. We willen ze duidelijk maken dat we allemaal mensen zijn en respect naar elkaar moeten tonen."

"Ik vind het belangrijk om er over te discussiëren en te sparren en ze te prikken van 'Kom maar eens met een onderbouwing, waarom denk je dit of waarom reageer je zo?' [...] Ik vraag of ze met voorbeelden kunnen komen, of ze het kunnen onderbouwen. Dat vind ik het belangrijkste."

"Ja, dan ga je in gesprek. Niet helemaal gelijk afkappen of veroordelen maar dan ga je kijken waar komt dat negativisme vandaan? Vragen stellen daarover en dan proberen de jongeren zelf tot inzicht te laten komen. Dat is het. Het liefste heb je natuurlijk dat ze beseffen dat het niet ok is en dat ze meer begrip krijgen voor elkaar. Dat kan soms. Maar soms willen jongeren niet toegeven, terwijl ze wel beter weten. Nou dan is dat al mooi. Dan zie je dat er wel ergens een lichtje is gaan branden, maar dan willen ze geen gezichtsverlies lijden. Ja sommigen, dat ligt ook aan het niveau, die zullen hun beeld nooit bijstellen. Die blijven herhalen wat ze zeggen en die luisteren niet."

"We hebben hier huisregels, respectvol met elkaar omgaan. Daar horen racistische opmerkingen absoluut niet bij. Dat willen we wel de kop in smoren. We gaan respectvol met elkaar om en racistische opmerkingen horen daar absoluut niet in thuis. Dan gaan we de jongeren daar absoluut op aanspreken."

Bevinding 19: Groepen jongeren met elkaar in contact brengen

Een aanpak die in de wetenschappelijke literatuur veelal wordt genoemd bij het voorkomen of aanpakken van polarisatie is de verschillende groepen positief met elkaar in

contact brengen⁵. Sommige jongerenwerkers merken op dat het -in tegenstelling tot in de Randstad- in niet-stedelijke gebieden lastig is om groepen met elkaar in contact te brengen omdat er in dorpen niet altijd jongeren met een migratieachtergrond te vinden zijn. In de woorden van een jongerenwerker: *"Hier is daar te weinig kans voor, want er zijn zo weinig allochtonen hier, dus er valt niets in contact te brengen."*

Andere jongerenwerkers geven aan dat, hoewel het aantal mensen met een niet-westerse achtergrond in niet-stedelijke gebieden buiten de Randstad beperkt is, jongeren elkaar wel tegen komen. Dat komt volgens hen mede omdat het aantal voorzieningen in dorpen en kleine steden beperkt is. Jongeren komen elkaar tegen in de horeca, op scholen en in de jongerencentra. Je hebt in de dorpen/kleine steden veelal maar een of enkele scholen, een paar kroegen en maximaal één jongerencentrum. Een jongerenwerker licht dit als volgt toe:

"Ze moeten de weinige voorzieningen die er zijn gewoon delen, wat maakt dat ze het of moeten uitvechten of dat ze het gewoon samen met elkaar doen. Dat zorgt er aan de ene kant voor dat ze aan gewend raken, maar aan de andere kant ze moeten ook wel. Ze hebben ook niet zoveel keus daarin en dat zorgt soms voor ruzietjes, maar leidt ook tot vriendschappen. Dat is denk ik ook een groot verschil met de stad. In de stad heb je veel meer voorzieningen, dus dan kunnen groepen jongeren naast elkaar hun eigen ding doen."

Het jongerenwerk is volgens deze jongerenwerkers een belangrijke ontmoetingsplaats voor jongeren met verschillende achtergronden. De jongerenwerkers willen het contact stimuleren en denken dat dit op de lange termijn een positief effect zal hebben. Wat hun eigen rol/inzet betreft, lopen de ervaringen van de jongerenwerkers uiteen. Sommige jongerenwerkers ervaren weinig problemen. Het contact tussen jongeren met diverse achtergronden verloopt volgens hen goed, zonder dat hier veel extra investering op nodig is. Andere jongerenwerkers geven aan dat de onderlinge verbondenheid tussen jongeren met diverse culturele achtergronden wel degelijk aandacht behoeft. Jongeren hebben de neiging om de eigen groep op te zoeken. Ze mengen alleen

als daar vanuit de jongerenwerker actief op wordt aange-stuurd. Een aantal jongerenwerkers heeft de ervaring dat jongeren met een Nederlandse achtergrond wegblijven bij jongerencentra en hun eigen ontmoetingsruimtes creëren (zoals keten), omdat sommige jongerencentra bekend staan als plekken waar met name jongeren met een migratieachtergrond komen.

Enkele illustratieve citaten:

"In het jongerencentrum zien we wel dat ze elkaars beste vrienden niet altijd zullen worden. Maar bij ons gaan ze wel op een positieve manier met elkaar om. Ik denk dat we dat als team jongerenwerkers hier heel goed hebben gedaan. Iedereen mag hier zijn en daar-door zien we in het jongerencentrum dat ze allemaal samen komen. Er wordt een sfeer gecreëerd waarbij ze met elkaar in gesprek kunnen gaan over verschillende onderwerpen, zo leren ze elkaar kennen."

"Wat gedaan moet worden om dit soort ideeën weg te halen, denk ik, is dat je moet zorgen dat ze met elkaar in aanraking komen. Dan merken dat de andere groep helemaal niet zo erg is. Ik denk ook dat dat dit gaandeweg wel komt. Je kan er wel extra aandacht aan besteden, en dat is niet slecht, ik denk dat dat hartstikke mooi is. Maar ik denk ook dat in klein stedelijk gebied zoals hier het uiteindelijk wel losloopt, omdat jongeren deze exposure wel krijgen op de een of andere manier, op de voetbalclub, op school of bij ons."

Bevinding 20: Aanpakken polarisatie zijn reguliere activiteiten jongerenwerk

De jongerenwerkers zien de bovengenoemde typen aanpakken (in gesprek gaan en contact bevorderen) als reguliere activiteiten van het jongerenwerk. Men gaat het gesprek aan met de jongeren en doet wat goed voelt in een bepaalde situatie; maar men kent daarnaast geen of weinig interventies die zich specifiek richten op het voorkomen of aanpakken van polarisatie.

"We hebben geen methode, niets over migratie, ook niets over LHTB [homoseksueel, lesbisch en biseksueel]. Wat ik doe is totaal mijn eigen inzicht."

Enkele jongerenwerkers hebben wel verschillende trainingen gehad over bijvoorbeeld cultureel sensitief gedrag en het

⁵ Pettigrew, T. F. & Tropp, L. R. (2006).

herkennen van extreme meningen en gedrag. Ze geven aan dat dit soort trainingen wel informatie bieden die helpen bij het signaleren van bepaalde gedrag.

"We hebben wel een training gehad met 'hoe herken je extreme meningen', dat was wel verhelderend. Want er zijn wel eens situaties waarin je dat kan gebruiken en dat je de juiste dingen zegt, en kan bepalen of je er wel of niet iets mee moet."

3.6 Wat is nodig om polarisatie beter aan te pakken, waar liggen de behoeften?

Jongerenwerkers denken dat de situatie in niet-stedelijke gebieden wezenlijk verschilt van de situatie in de Randstad. Er zijn voor jongeren minder ontmoetingsmogelijkheden met mensen met een migratieachtergrond; jongeren zijn voor hun informatie en beeldvorming omtrent mensen met een migratieachtergrond meer afhankelijk van berichtgeving in (sociale) media; de opvattingen van vrienden en ouders spelen een relatief grote rol en er is soms sprake van een sterke groepsdruk. Ook hebben jongeren in niet-stedelijke gebieden relatief vaak een lagere opleiding en voelen zij zich achtergesteld. Hiernaast zijn de werkgebieden van jongerenwerkers in niet-stedelijke regio's veel groter dan in de grote steden; in steden zijn meerdere jongerenwerkers in een wijk actief, terwijl in niet-stedelijke gebieden het jongerenwerk zich uitstrekt over een groot aantal dorpen en kleine steden. Mede daardoor is er ook minder uitwisseling van ervaringen en kennis op polarisatie tussen jongerenwerkers in niet-stedelijke gebieden. Er is daarom behoefte bij jongerenwerkers in niet-stedelijke gebieden aan aanvullende/specifieke aanpakken. In deze paragraaf gaan we nader in op deze behoeften, waarbij we een onderscheid maken naar:

- Behoeften aan toegesneden aanpakken
- Behoeften aan kennis, vaardigheden, handelingsperspectief
- Behoeften aan ondersteuning vanuit de eigen organisatie, gedeeld referentiekader
- Behoeften aan inzicht in- en omgang met sociale norm
- Behoeften aan delen van kennis

Behoeften aan toegesneden aanpakken

Bevinding 21: niet-stedelijke context vraagt toegesneden aanpakken

Jongerenwerkers benoemen dat de meeste aanpakken die reeds voor het jongerenwerk zijn ontwikkeld een leidraad kunnen bieden aan elke jongerenwerker, zowel in een stad als in een dorp. Maar de aanpakken moeten dan wel eerst vertaald worden naar de specifieke situatie. Een jongerenwerker zegt hierover: *"Wat werkt in Amsterdam werkt hier niet. Je moet voor het platteland iets doorontwikkelen wat past bij de context. Er moet ruimte zijn voor interpretatie, aanpassing, aansluiting, voor maatwerk."*

Het in contact brengen van verschillende groepen wordt als lastig ervaren, om genoeg mensen met een migratieachtergrond te verzamelen voor projecten waarin contact en dialoog centraal staat. In de grotere dorpen die volgens de criteria van het CBS al bijna kwalificeren als een kleine stad waren er naar verhouding meer jongeren met een migratieachtergrond dan in de kleine dorpen, maar alsnog is de populatie vrij klein. Als alternatieve manier om contact te bewerkstelligen is storytelling geopperd. Waarbij mensen met een migratieachtergrond over hun leven komen vertellen. Een voorwaarde voorsucces is volgens jongerenwerkers wel dat er meerdere storytellers worden ingezet. Jongeren zullen anders benadrukken dat die ene persoon weliswaar goed is, maar dat ze de gehele groep nog steeds niet accepteren. Ook hier blijft het lastig om genoeg mensen met een migratieachtergrond te vinden die in niet-stedelijke regio's wonen of bereid zijn om daarnaar toe te komen.

Behoeften aan kennis, vaardigheden, handelingsperspectief

Bevinding 22: Behoeftte aan meer kennis over diverse culturele achtergronden

Jongerenwerkers geven aan behoefte te hebben aan meer kennis over diverse culturele achtergronden, zodat zij als professionals zelf beter de aansluiting weten te maken met jongeren met een migratieachtergrond. Een jongerenwerker licht toe: *"Het is handig om te weten hoe je omgaat met een groep Marokkaanse jongeren, of met Turkse jongeren. Ik ken die culturen helemaal niet, ik weet er veel te weinig over. Ik zou graag (specifieke) handvatten willen hebben voor verschillende culturen, dat zou ik heel handig vinden."* Opmerking: hier is enige voorzichtigheid op zijn plaats. Kennis over specifieke groepen is altijd handig, maar kan niet tot recepten ('handvatten voor verschillende culturen')

leiden voor hele groepen. Uiteindelijk gaat het om maatwerk bij individuele jongeren, waarbij culturele sensitiviteit een centrale vaardigheid is.

Bevinding 23: Behoeftte aan meer kennis over rechtsextremisme

Jongerenwerkers geven aan behoefte te hebben aan meer kennis over rechtsextremisme. Er is veel aandacht voor radicalisering van moslimjongeren, maar het ontbreekt aan kennis over extremisme en radicalisering in de rechtse hoek. En wanneer gaat het te ver, wanneer moet er aan de bel worden getrokken? Juist daar ligt volgens hen het risico in de niet-stedelijke gebieden.

Bevinding 24: Behoeftte aan kader/handlingsperspectief

Jongerenwerkers geven aan behoefte te hebben aan een kader/handlingsperspectief. Voornamelijk om te kijken wanneer uitspraken van jongeren te ver gaan en je als jongerenwerker moet ingrijpen. Meerdere jongerenwerkers geven aan dat het voor hun niet altijd helder is wanneer iets discriminatie is of 'een stevige mening', en wanneer het hun taak is om te handelen. Heldere richtlijnen daarover ontbreken. Men vindt het daardoor soms lastig om te bepalen of en hoe te handelen als jongeren zich negatief uiten over andere individuen of groepen, en om te beoordelen wanneer jongeren "te ver" gaan in hun uitspraken. Dit is ook een onderwerp dat weinig wordt besproken met collega's (zie ook bevinding 30).

Bevinding 25: Behoeftte aan training gesprekvoering polarisatie

Eveneens is er bij jongerenwerkers behoefte aan een training, cursus of methodiek die ingaat op het aangaan van het gesprek met jongeren over polarisatie, zowel individueel als in een groepssetting. Het gaat dan met name om handvatten voor hoe de denkbeelden van jongeren daadwerkelijk ten positieve veranderd kunnen worden. Een jongerenwerker zegt hierover: "Waar ik waarde aan zou hechten is een training over hoe je op een constructieve wijze met een groep jongeren het gesprek aangaat dat niet alle buitenlanders slecht zijn. Een methodische uiteenzetting welke stappen je moet zetten om dat denkproces aan te zetten. Het gesprek aangaan op zich kan ik wel, dat moet je ook kunnen als jongerenwerker. Maar ervoor zorgen dat die knop om gaat is me nog niet erg gelukt."

Bevinding 26: Behoeftte aan vaardigheden in de omgang met online polarisatie

Doordat de leefwereld van de jongeren zich tegenwoordig voor een groot deel online bevindt is het voor jongerenwerkers niet meer genoeg om alleen offline actief te zijn. Het goed kunnen reageren op online uitingen van polarisatie wordt nog als lastig ervaren door sommige jongerenwerkers. Jongerenwerkers geven dan ook aan dat ze vanuit hun organisatie graag meer kennis, vaardigheden en ondersteuning willen om goed te kunnen reageren op online polarisatie.

Een jongerenwerker verwoordt dit aldus:

"Het is moeilijk om goed te reageren als dat soort uitspraken op Facebook komen, want wij mogen geen kleur bekennen. Je wilt wel zeggen van dit gaat te ver, of jongens hou eens op of dat soort dingen; maar ik zou daar eerst wel wat meer in willen leren hoe ik dan op een goede manier kan reageren op die berichten, zonder dat jongeren vinden dat ik een kant kies. Want dat vind ik heel lastig. Dan denk ik van ik ga er tegenin, maar dat is alleen maar meer olie op het vuur gooien. Dus dan is niet reageren eigenlijk beter, terwijl ik denk 'niet reageren slaat helemaal nergens op want ik wil hier wel op reageren'. Maar hoe zou ik dan op sociale media wel kunnen reageren dat er bij mensen echt een knop om gaat en dat mensen zelf gaan nadenken?"

Bevinding 27: Behoeftte aan interventies

Aangezien het in contact brengen van groepen met diverse culturele achtergronden in de niet-stedelijke gebieden als lastiger wordt ervaren door de samenstelling van de populatie geven jongerenwerkers aan dat ze behoefte hebben aan kennis en vaardigheden om jongeren met diverse culturele achtergronden meer aan elkaar te verbinden. "Een duidelijke methodiek om interesse in elkaar te tonen, dat zou goud zijn [...] Het liefst heb je dat de jongeren in aanraking komen met andere doelgroepen en leren om daar interesse in te tonen. Maar hoe, dat weet ik niet." Als effectieve manier worden interventies die inzetten op empathie en begrip (je kunnen verplaatsen in het verhaal van de ander) benoemd. Door meer gebruik te maken van storytelling en gastsprekers die zelf een vluchtelingen -of migratieachtergrond hebben (zie bevinding 24). Jongerenwerkers hebben daarbij behoefte aan meer kennis en interventies die deze methodiek benutten.

Ondersteuning vanuit eigen organisatie, gedeeld referentiekader

Bevinding 28: Behoeftte aan een gedeeld referentiekader

Jongerenwerkers geven aan behoefte te hebben aan een gedeeld referentiekader binnen de eigen organisatie over polarisatie, discriminatie en racisme. Het gaat dan met name om: wanneer is een uitspraak grensoverschrijdend en hoe kan een jongerenwerker daarop reageren. De jongerenwerkers benoemen dat er binnen het jongerenwerk behoefte is aan bepaalde richtlijnen. Het jongerenwerk is erg praktisch en sommige jongerenwerkers zouden graag zien dat er wat basisrichtlijnen en definities op papier zouden staan.

Illustratief citaat:

“Daar is pas echt behoefte aan: om te weten wat is nou een slechte grap of wat is nou discriminatie. Is het pas discriminatie als diegene zich gediscrimineerd voelt of niet? Zeg jij het maar, ik weet het niet. Dus dat vraag ik me af. Zitten we dan op een level met elkaar? Niet alleen in ons team maar in heel het land of heel jongerenwerk-land.”

Bevinding 29: Behoeftte aan meer diversiteit binnen het eigen team

Ook meer diversiteit binnen het eigen team wordt als belangrijk punt genoemd, zodat jongerenwerkers met diverse culturele achtergronden meer van elkaar kunnen leren en zodat de connectie met jongeren met een migratieachtergrond makkelijker gemaakt wordt.

“Kijk wij hebben het geluk van dat we hier een Marokkaanse jongerenwerker hebben zitten waar we dingen aan kunnen vragen. ‘Zoals: Syriërs zijn moslims, maar wat hebben die nou specifiek voor eigen dingen waar ze heel erg aan vast houden of wat ze juist heel graag kwijt willen hier?’ Of ‘Wat vraag je wel aan moslims en wat kun je niet vragen?’ Of vluchtelingen, noem maar op. Dat soort dingen zijn interessante thema’s om met elkaar over in gesprek te gaan. En dan is het heel handige om collega’s met andere culturen in je team te hebben zitten. Hoe doe jij dat en hoe ga je het gesprek aan?”

Behoeften aan inzicht in- en omgang met sociale norm

In het verlengde van ondersteuning vanuit de eigen organisatie ligt inzicht in- en omgang met de eigen sociale norm en de groepsnorm.

Bevinding 30: Sociale normen spelen een rol

Wat jongerenwerkers zélf doen om polarisatie bij jongeren aan te pakken, hangt mede af van hoe jongerenwerkers zelf over bepaalde onderwerpen denken. Maar ook van in hoeverre ze het hun taak vinden om jongeren aan te spreken op hun mening. Ook hier refereren jongerenwerkers eraan dat ze behoefte hebben aan een gedeeld referentie- en handelingskader hieromtrent (zie bevinding 28).

Hiernaast worden jongerenwerkers geconfronteerd met een groepsnorm onder jongeren die onverschillig tot negatief is naar andere groepen. Jongeren met een lagere opleiding zijn negatiever dan jongeren met een hogere opleiding; juist deze jongeren komen veel bij het jongerenwerk. Jongerenwerkers vinden het lastig om deze ‘negatieve’ norm te doorbreken en kunnen er deels ook wel begrip voor opbrengen aangezien deze jongeren zelf minder kansen hebben. Men handelt vooral als jongeren zich expliciet racistisch uiten.

Een aantal jongerenwerkers is van mening dat negatieve beeldvorming en racisme door jongeren met een migratieachtergrond wordt opgeblazen. Ze geven aan dat er te snel een probleem wordt gemaakt van de uitspraken van jongeren over mensen met een migratieachtergrond en dat jongeren met een migratieachtergrond soms te snel een slachtofferrol aannemen. Een negatieve houding tegenover mensen met een migratieachtergrond kan volgens hen ook te wijten zijn aan het gedrag van deze personen zelf, en is daarmee niet per se discriminatie of intolerantie.

Sommige jongerenwerkers hebben, kortgezegd, moeite met het eigen onderscheidingsvermogen en het afstand nemen van de jongeren, juist omdat zij zo dichtbij de jongeren staan. Juist ook voor hen is een referentie/handelingskader belangrijk.

Enkele illustratieve citaten omtrent de rol van de sociale norm:

“Ik voel me altijd geroepen om in ieder geval aan jongeren te laten blijken als een uitspraak in mijn ogen niet in de haak is. [...] Maar je hebt altijd zelf ook vooroordelen. Misschien zie ik te veel door de vingers. Ik probeer daar wel zo bewust mogelijk mee om te gaan,

maar ik zal daar ongetwijfeld ook de fout mee ingegaan zijn."

"Ik vind het soms best wel een vage grens, van wanneer bemoei ik me er mee en ga ik er tegenin als jongeren wat zeggen. Ik kan me soms goed voorstellen hoe jongeren denken, dat zou me ook aan het denken moeten zetten over mijn eigen normen. Wanneer is het aan mij als professional om te handelen. Wanneer is een uitspraak nog respectvol. Dat vind ik lastig."

"Misschien is dat iets wat beter uitgewerkt moet worden. Wanneer wordt het nu racisme en wanneer heb je een duidelijke mening? Dat is ook wel een beetje een grijs gebied."

"Jongeren mogen van mij best wel een mening hebben, ook als die stevig is. Voor mij is de rode lijn opmerkingen waarin opgeroepen wordt tot haat, dan zou ik het over de lijn vinden. Dan zou ik er iets van zeggen, je kan deze mening hebben, maar dit lijkt op haat."

"Wat ik merk is dat jongeren met een migratieachtergrond een incident soms in hun voordeel gebruiken en snel in de slachtofferrol duiken. Terwijl ik dan denk je kan ook kijken naar je eigen gedrag. Wat is jouw rol? Het is niet altijd meteen discriminatie."

"Er worden vooral onderling grapjes gemaakt, zoals 'je doet vast zo omdat je buitenlander bent.' Maar dat is gewoon grappig, dus dat doen ze vooral. Ik zie dat niet echt als een probleem."

Behoeften aan delen van kennis

Bevinding 31: Behoeftte aan mogelijkheden om kennis makkelijker uit te wisselen

De gebieden waar jongerenwerkers in niet-stedelijke gebieden werkzaam zijn, bestaan veelal uit meerdere kleine dorpskernen binnen een gemeente. Deze gemeenten zijn vrij uitgestrekte gebieden waar de jongerenwerkers met zijn tweeën of drieën verantwoordelijk zijn voor al het jongerenwerk. Er is behoefte aan mogelijkheden om kennis makkelijker uit te wisselen, zoals door middel van het regelen van onderlinge steun door casuïstiekbespreking, intervisie e.d.

Bevinding 32: Behoeftte aan kennisdeling binnen groter geografisch gebied op een interactieve manier, zoals via online platforms

Jongerenwerkers geven aan dat ze houden van praktisch bezig zijn, de manier waarop ze kennis willen ontvangen is op een interactieve manier. Jongerenwerkers maken nu al gebruik van verschillende online platforms waarop vragen kunnen worden gesteld en informatie wordt gedeeld. In een van de onderzoeksgebieden heeft het jongerenwerk een platform opgezet met negen samenwerkende gemeenten om kennis te delen en om samen te komen als er behoefte is aan training of uitwisseling. Dit kan een voorbeeld zijn voor andere regio's.

Enkele illustratieve citaten:

"Ik heb 8 jaar in mijn eentje het jongerenwerk voor de hele gemeente gedaan. Dat was het straatjongerenwerk, overlast beperkend optreden en een netwerk van professionals opbouwen. De gemeente bestaat uit zes kernen die geografisch ver van elkaar afliggen. En de andere gemeenten in de regio zijn net zo uitgestrekt. De grootte van het gebied maakt het voor jongerenwerkers complex om kennis uit te wisselen. Het is onvergelijkbaar met een grote stad als Amsterdam waar in iedere wijk drie jongerenwerkers actief zijn, en die elkaar regelmatig tegenkomen."

"We doen veel aan kennisdeling, ik heb een aantal jaren geleden een platform opgezet voor negen samenwerkende gemeenten. Wij gaan samen zitten als er behoefte is om iets te delen. Ik heb dit opgezet omdat ik me aan jongerenwerker aan het ontwikkelen was als netwerker en dan hoorde je informatie. Dan vertelde je dat aan andere jongerenwerkers en die zeiden dan 'daar had ik ook wel bij willen zijn'. We gebruiken het online platform ook als iemand een probleem heeft, er worden dan tussen collega's tips uitgewisseld."

"Wij zijn echt van de praktijk, we willen niets op een briefje, want dat lezen we toch niet. Liever iets interactiefs, iets zien en doen, dat is voor de meeste jongerenwerkers het beste. Al mijn collega's hebben dat."

4

Validatie van de resultaten

In dit onderzoek hebben we enkel jongeren – en jongerenwerkers geïnterviewd. Om te bepalen of onze bevindingen ook breder worden herkend en gedragen, hebben we de gevonden resultaten ook voorgelegd aan praktijkprofessionals uit andere sectoren, evenals enkele medewerkers van gemeenten. Wij hebben hen gevraagd of ze zich herkennen in de uitkomsten en of ze dezelfde problematiek en gedragingen tegenkomen in hun sector. We hebben zeven professionals bevroegd: een buurtsportcoach; een zorgcoördinator én een ondersteuningscoördinator in het voortgezet onderwijs; twee beleidsmedewerkers jeugd bij gemeenten; een projectleider van een interventie om diverse gemeenten tolerantie van jongeren te vergroten; en een gemeentelijk medewerker lokale aanpak radicalisering en polarisatie.

De geïnterviewden herkennen zich in de resultaten van het onderzoek. Zij ervaren eveneens dat in niet-stedelijke gebieden, waar het aandeel mensen met een migratieachtergrond beperkt is, het lastiger is om groepen met elkaar in contact te laten komen. De beeldvorming van jongeren wordt daardoor minder gevormd door ervaringen met mensen met een migratieachtergrond, maar veeleer door berichtgeving in de media en door de mening van hun ouders en vrienden. De geïnterviewden bevestigen dat jongeren vaak vrienden of ouders napraten als het gaat om mensen met een migratieachtergrond, zonder dat ze beseffen wat ze zeggen. De medewerkers van gemeenten geven ze aan dat ze minder zicht hebben dan praktijkprofessionals op polarisatie en discriminatie bij jongeren. Ze proberen om de jeugdprofessionals te faciliteren in het omgaan met spanningen onder jeugdigen.

De behoeften van jongerenwerkers zoals beschreven in hoofdstuk 3 van het rapport worden herkend. De praktijkprofessionals geven aan dat over onderwerpen zoals discriminatie en polarisatie weliswaar veel kennis en tools beschikbaar zijn om hier mee om te kunnen gaan, maar dat van deze

kennis en tools nog te weinig gebruik wordt gemaakt. Kennis vinden is soms lastig en ook het uitwisselen van kennis onder professionals gaat soms lastig. Kennisuitwisseling door middel van een platform, zoals genoemd in hoofdstuk 3, wordt daarbij als een mogelijk goed middel gezien. Verder wordt ook de behoefte aan richtlijnen en referentiekaders herkend. Wanneer moet je ingrijpen en wanneer hoeft dat niet. Sociale normen van professionals spelen hierbij een rol, waarvoor meer aandacht in organisaties zou moeten komen om deze te herkennen en mee om te gaan. Ook wordt er aangegeven dat er steeds meer signalen komen van rechts-extremisme bij jongeren en dat daar minder kennis over is. Dat is een onderwerp waar meer aandacht aan moet worden besteed binnen het jeugddomein.

5

Welke werkwijzen en tools zijn beschikbaar?

Introductie

In de voorgaande hoofdstukken zijn we ingegaan op oorzaken en uitingsvormen van polarisatie bij jongeren in niet-stedelijke gebieden, wat jongerenwerkers al doen tegen polarisatie bij jongeren, en waaraan jongerenwerkers in niet-stedelijke gebieden nog behoefte hebben om polarisatie en discriminatie onder jongeren beter te kunnen herkennen, bespreekbaar te maken en te verminderen. De behoeften categoriseren we als:

Behoeftenaankennis, vaardigheden, handelingsperspectieven

- Kennis en vaardigheden in de omgang met polarisatie (algemeen)
- Vaardigheden in de omgang met online polarisatie
- Kader/handelingsperspectief ('wanneer ingrijpen, wanneer worden grenzen overschreden')
- Training gespreksvoering polarisatie
- Kennis over rechtsextremisme
- Kennis over diverse culturele achtergronden

Behoeften aan ondersteuning vanuit de eigen organisatie, gedeeld referentiekader, sociale norm

- Gedeeld referentiekader binnen de organisatie ('eenduidigheid binnen organisatie m.b.t. wanneer moet worden ingegrepen')
- Inzicht- en omgang met eigen sociale norm
- Inzicht- en omgang met sociale norm bij jongeren

Behoeften aan delen van kennis

- Mogelijkheden om kennis makkelijker uit te wisselen
- Kennisdeling op interactieve manier (zoals via online platforms)

Met deze behoeften als vertrekpunt zijn we nagegaan welke werkwijzen en tools momenteel al beschikbaar zijn. In dit hoofdstuk bespreken we deze werkwijzen en tools. De genoemde voorbeelden zijn ter inspiratie en ter verdieping. Bij alle voorbeelden zijn internetlinks opgenomen naar meer informatie over de betreffende tool of methode. In de inventarisatie hebben we gekeken welk aanbod beschikbaar is bij organisaties met brede kennis over polarisatie en jongerenwerk: Kennisplatform Integratie & Samenleving (KIS), BV Jong, Sociaal Werk Nederland (SWN), Nederlands Jeugdinstituut (NJI), Platform Jeugd preventie Extremisme en Polarisatie (JEP) en Youth Spot.

Omdat uitingen van polarisatie en extremisme/radicalisering bij jongeren in elkaar overlopen (niet altijd scherp van elkaar zijn te onderscheiden), hebben we aan de selectie van voorbeelden ook enkele tools op het gebied van extremisme/radicalisering toegevoegd.

De verzamelde kennis, tools en werkwijzen zijn telkens ingedeeld in twee secties:

1. Handreikingen en kennisdocumenten
2. Trainingen, workshops, e-learning

5.1 Kennis, vaardigheden, handelingsperspectieven

Behoeftenaankennis, vaardigheden, handelingsperspectieven

- Kennis en vaardigheden in de omgang met polarisatie (algemeen)
- Vaardigheden in de omgang met online polarisatie
- Kader/handelingsperspectief ('wanneer ingrijpen, wanneer worden grenzen overschreden')
- Training gespreksvoering polarisatie
- Kennis over rechtsextremisme
- Kennis over diverse culturele achtergronden

Kennis en vaardigheden in de omgang met polarisatie (algemeen)

Handreikingen en kennisdocumenten

1. Polarisation: do's en don'ts voor jongerenwerkers

Waar moet je als jongerenwerker rekening mee houden, als je verschillende groepen in de buurt wilt verbinden? Wat moet je wel, en wat moet je juist niet doen? Deze factsheet met do's en don'ts geeft praktische tips aan jongerenwerkers, die verbinding willen bevorderen tussen jongeren uit verschillende bevolkingsgroepen in de buurt of het dorp waarin zij werken. De do's en don'ts zijn toepasbaar voor jongerenwerkers die werken met jongeren uit plattelandsteden of grote dorpen, waar ontmoeting tussen groepen kan worden gerealiseerd. Voor meer informatie:

[Do's en Don'ts voor jongerenwerkers.](#)

2. Handreiking: Omgaan met maatschappelijke spanningen

De handreiking bestaat uit veel informatie, zoals een uitleg over wat onder sociale spanningen wordt verstaan, welke risicofactoren hier aan bijdragen en in welke fasen maatschappelijke spanningen en escalatie verlopen. Ook wordt uitgelegd welke signalen er zijn, hoe je die kan herkennen en hoe een gestructureerde aanpak verloopt. Door goede signalering in samenwerking met ketenpartners kan veel bereikt worden ter voorkoming van escalatie. Om professionals concreet op weg te helpen, bevat de handreiking veel praktische informatie met aanpakken, protocollen, checklists en voorbeelden. Voor meer informatie:

[Omgaan met maatschappelijke spanningen.](#)

3. Analyse-instrument: Van polarisatie naar verbinding in buurten

Dit analyse-instrument is bedoeld voor buurtprofessionals en wijkcoördinatoren/gebiedsmanagers die aan de slag willen om in buurten polarisatie tijdig te signaleren, te analyseren en oplossingen te vinden. Het instrument kan worden toegepast op casussen van polarisatie in buurten waarin nog geen sprake is van escalatie of ernstige incidenten. Het instrument bestaat uit een checklist en een bijlage waarin meer uitleg staat over de analysestappen van de checklist. Ook zijn er concrete praktijkvoorbeelden beschreven van interventies die in de buurt kunnen worden ingezet om polarisatie tegen te gaan en verbinding te versterken.

Voor meer informatie:

[Van polarisatie naar verbinding in buurten.](#)

4. Wat werkt bij het verminderen van discriminatie

Wat werkt om er voor te zorgen dat jongeren minder gaan discrimineren? Deze publicatie beschrijft drie mechanismen die discriminatie kunnen tegengaan. (1) Het inzetten op het vergroten van inleving en empathie. (2) Het inzetten op een verandering van sociale normen. (3) Het leren aan gemotiveerde mensen om hun eigen vooroordelen en stereotypen onder controle te krijgen. Tevens worden er vereiste competenties van professionals die met de werkzame mechanismen aan de slag gaan beschreven.

Voor meer informatie:

[Wat werkt bij het verminderen van discriminatie.](#)

5. Begrijpen van boosheid en narratieve methode

Deze publicatie focust voornamelijk op burgers die boos zijn over de grote toestroom van vluchtelingen en de toename van de etnisch-culturele diversiteit in de samenleving. Zij hebben het gevoel dat er steeds minder plaats is voor hun culturele verworvenheden, waarden, normen en tradities. Een groot deel van deze boze burgers zijn mensen met een Nederlandse achtergrond, maar niet uitsluitend. De publicatie beschrijft een aantal interventies die kunnen worden ingezet om met deze zogenoemde 'boze burgers' om te gaan, en is ook toepasbaar voor 'boze jongeren'. In de narratieve methode staat het verhaal centraal. Verhalen en anekdotes zijn levendig en diepgaander dan een opzet van vraag en antwoord. Deze aanpak biedt inzicht in patronen en gewoontes die onbewust zijn. De methode kan worden ingezet om bruggen te slaan tussen groepen (culturen of generaties),

de kwaliteit van sociale relaties van personen te bevorderen en de sociale cohesie te versterken.

Voor meer informatie:

[Boze burgers.](#)

6. Polarisatie en radicalisering bij jongeren

Het ministerie van Veiligheid en Justitie en het Nederlands Jeugdinstituut beschrijven in tien documenten hoe professionals kunnen omgaan met polarisatie en radicalisering. Er wordt hierbij ingegaan op het herkennen en duiden van extreem gedrag maar ook hoe je als professional in kan gaan op dit gedrag.

Voor meer informatie:

[Polarisatie en radicalisering bij jongeren.](#)

7. Bezorgdheid en veerkracht: Nederlanders over etnisch-culturele diversiteit in de samenleving

In dit rapport zijn Nederlanders bevroegd over hun ideeën, beelden, gevoelens en persoonlijke ervaringen omtrent mensen met een andere etnisch-culturele achtergrond dan zichzelf. Het rapport biedt een overzicht van en inzicht in breed gedeelde zorgen, maar toont ook optimisme en veerkracht om met verschillen in de samenleving om te kunnen gaan. Dit onderzoek biedt verschillende aanknopingspunten om de bezorgdheid over de diverse samenleving onder Nederlanders te herkennen en te duiden. Om zo effectiever contact te leggen en beter met mensen hierover te kunnen communiceren.

Voor meer informatie:

[Bezorgdheid en Veerkracht.](#)

Trainingen, workshops, e-learnings

8. E-learning: polarisatie herkennen, aanpakken en voorkomen

In deze e-learning leer je om polarisatie op wijkniveau vroegtijdig te herkennen en op een gestructureerde manier te analyseren. Je leert welke verschijningsvormen en fasen polarisatie kan hebben, en welke oorzaken, risico-, trigger- en beschermingsfactoren er zijn voor polarisatie. Ook leer je over mogelijke oplossingen om polarisatie te voorkomen of te verminderen. Je ontdekt hoe je als buurtprofessional vroegtijdig polarisatie signaleert en kunt voorkomen dat ongemak en kleine ergernissen tussen groepen escaleren tot spanningen en incidenten. Ook leer je hoe je zelf signalen kunt analyseren en duiden. Of dat nu alleen is of samen met collega's. De

e-learning geeft de kennis en middelen om op basis van een goede analyse tot passende oplossingen voor polarisatie in wijken te kunnen komen.

Voor meer informatie:

[E-learning polarisatie voorkomen, aanpakken en herkennen.](#)

9. Tool Triggerfactoren Radicalisering

Voor professionals die in hun werk te maken kunnen krijgen met radicalisering is het van belang te weten welke factoren processen van radicalisering kunnen veroorzaken of versnellen. De Tool Triggerfactoren Radicalisering van de Expertise-Unit Sociale Stabiliteit (ESS) helpt hen hierbij. De tool geeft de mogelijkheid om verschillende triggerfactoren aan te klikken en te kijken wat je als jongerenwerker per gebeurtenis kunt doen om mogelijke radicalisering tegen te gaan.

Voor meer informatie:

[Tool triggerfactoren.](#)

Vaardigheden in de omgang met online polarisatie

Handreikingen en kennisdocumenten

10. Online jongerenwerk: hoe doe je dat goed?

Jongerenwerkers werken steeds meer online, al brengt de inzet van online kanalen om bijvoorbeeld contact te leggen en te onderhouden met jongeren, soms ook handelingsverlegenheid met zich mee. Deze publicatie geeft antwoord op vragen zoals: (1) Wat is online jongerenwerk precies? (2) Hoe pak je het aan? (3) In hoeverre en op welke manier verandert het werk van jongerenwerkers door de razendsnelle veranderingen in de online leefwereld van jongeren? (4) Heeft het jongerenwerk in de online samenleving eenzelfde soort rol te spelen als offline jongerenwerk?

Voor meer informatie:

[Online jongerenwerk hoe doe je dat goed?](#)

11. Online Jongerenwerk: Werken in de online leefwereld van jongeren

Deze handreiking biedt handvatten aan jongerenwerkers voor het werken in de online wereld evenals handvatten voor managers voor het creëren van kaders waarbinnen dit gebeurt. De functies en meerwaarde van het online jongerenwerk worden beschreven en de verschillen

tussen on- en offline werken. Verder worden er tips voor jongerenwerkers benoemd.

Voor meer informatie:

[Online Jongerenwerk](#).

Trainingen, workshops, e-learnings

12. Project Grey

Extreme geluiden op sociale media, kunnen leiden tot verbaal en zelfs fysiek geweld. Bij Project Grey spelen jongerenwerkers en sociale professionals daarom een belangrijke rol. Zij worden getraind om deze extreme geluiden te herkennen en daar vervolgens op te acteren, zowel online als in hun wijk. Bij Project Grey leer je wat je het beste kunt doen tegen online haatberichten en opruiing evenals de consequenties daarvan in de 'echte wereld'. Na het volgen van een training ga je zelf direct aan de slag. Via een vernieuwende online tool signaleer je wat er online in jouw regio speelt, beoordeel je haatberichten en meld je deze bij instanties. Daarnaast spoor je trends en nieuwe polariserende onderwerpen op. In de training heb je geleerd wat je vervolgens het beste kunt doen. Meng je je bijvoorbeeld online in de discussie of spreek je iemand direct aan? En wat moet je dan wel of juist niet zeggen? Of ga je hierover in gesprek met jongeren op straat en organiseer je vervolgens een bijeenkomst over het onderwerp?

Voor meer informatie:

[Project Grey](#).

Kader/handelingsperspectief ('wanneer ingrijpen, wanneer worden grenzen overschreden')

Trainingen, workshops, e-learnings

13. Workshop morele dilemma's

Casussen waar geen gemakkelijke oplossing voor bestaat, zogenaemde 'morele dilemma's', komen vaak voor in sociaal werk. Bij deze casussen is er vaak niet maar één goede reactie, en heeft elke manier van handelen andere gevolgen voor de doelgroep, directe collega's, of de organisatie als geheel. Toch zijn sociale professionals, bijvoorbeeld jeugdwerkers, degenen die 'iets' moeten doen, een besluit moeten nemen. En dat kan knap lastig zijn – want baseer je je handelen op je eigen principes en waarden? Op die van je organisatie – als je die al helder

voor ogen hebt? Of op die van de jongere(n) of cliënten in kwestie? De KIS-workshop 'Hoe ga je als sociale professional om met morele dilemma's in de praktijk?' geeft sociale professionals en hun leidinggevenden concrete handvatten en kaders om de dilemma's bespreekbaar te maken en die werkwijze te borgen in hun organisatie. Grijp je in als een jongere een discriminerende uitspraak doet, welke normen heb je zelf hierover? Wat doe je als je ziet dat een gewaardeerde collega-jongerenwerker een discriminerende uitlating doet op Facebook of Twitter? Als jongeren niet willen deelnemen aan specifieke groepsactiviteiten vanwege hun culturele en/of religieuze achtergrond en opvoeding? Of op het moment dat een aantal jongeren van de ene op de andere dag niet meer komt opdagen in het wijkcentrum, nét nadat er een activiteit over de acceptatie van LHBTI's werd georganiseerd? Voor meer informatie:

[Morele dilemma's](#).

Training gespreksvoering / omgang met polarisatie

Trainingen, workshops, e-learnings

Project Grey (zie uitgebreidere beschrijving onder 12)

Bij Project Grey leer je wat je het beste kunt doen tegen online haatberichten en opruiing evenals de consequenties daarvan in de 'echte wereld'. In de training leer je wat je het beste kunt doen. Meng je je bijvoorbeeld online in de discussie of spreek je iemand direct aan? En wat moet je dan wel of juist niet zeggen? Of ga je hierover in gesprek met jongeren op straat en organiseer je vervolgens een bijeenkomst over het onderwerp?

Voor meer informatie:

[Project Grey](#).

14. This is me!

This is me! is een weerbaarheidstraining bedoeld voor jeugdprofessionals die willen bijdragen aan het tegengaan van polarisatie in de samenleving, door jongeren te helpen bij het vergroten van hun weerbaarheid en verbinding met de Nederlandse maatschappij. Deze training is in eerste instantie bedoeld voor de omgang met jongeren uit etnische minderheidsgroepen, maar ook autochtone jongeren kunnen hier aan deelnemen. Aan de hand van vier modules (Wie ben ik?, Wat kan ik?, Wat wil ik? en Omgaan met anderen) leer je jongeren hun eigenwaarde en zelfvertrouwen te vergroten en beter om te

gaan met hun emoties, zoals met boosheid. Op basis van diverse werkvormen gericht op identiteit, persoonlijke levenservaring, reflectie, communicatie, assertiviteit en feedback (geven en ontvangen), geef je de deelnemers inzicht in hun eigen handelen. Hoe gaan ze om met ervaren onrechtvaardigheid, uitsluiting of discriminatie? Het startpunt van deze training is daarom: de jongere moet inzicht krijgen in 'wie ben ik'? Wat voelt hij of zij bij een onrechtvaardige situatie en hoe ga je daarmee om? Vervolgens krijgen ze tools en kennis aangereikt die ze in staat stelt om te kijken uit welke andere handelingsreper-toires ze ook kunnen kiezen.

Voor meer informatie:

[This is me!](#)

15. Omgaan met extreme uitspraken en polarisatie

Deze korte training is ontwikkeld voor leraren om het gesprek aan te gaan met leerlingen over extreem gedrag en polarisatie. Ook voor jongerenwerkers kan het nuttig zijn om deze training te volgen. Wanneer extreme uitspraken en vooroordelen bespreekbaar zijn, ontstaat er meer begrip en veiligheid. De digitale module laat herkenbare klassensituaties zien. Door middel van drie casussen helpt de module leraren met praktische tips en laat zien waar ze meer training kunnen vinden. De digitale scholing is online beschikbaar.

Voor meer informatie:

[Extreem gedrag en polarisatie.](#)

16. Omgaan met extreme idealen

De training 'Omgaan met extreme idealen' (OMEI) draagt vanuit een pedagogisch perspectief bij aan een beter begrip van extreme opvattingen bij jongeren. In de interactieve training wordt ingegaan op de volgende vragen: Wat houdt extremisme in? Welke vormen zijn er? Hoe verhoudt het zich tot de identiteit en extreme idealen van jongeren? En hoe weet je als betrokkene hoe je signalen moet duiden? De training kent drie onderdelen: inleving, ideeën & idealen en het gesprek.

Voor meer informatie:

[OMEI.](#)

17. Online cursus over vooroordelen, discriminatie en burgerschap

In deze online cursus van de Anne Frank Stichting leer je omgaan met vooroordelen van jongeren. Je oefent aan de hand van filmpjes met reageren op heftige vooroordelen en discriminerende opmerkingen van leerlin-

gen. In de cursus leer je ook meer over groepsdruk en groepsidentiteit.

Voor meer informatie:

[Anne Frank Stichting.](#)

Kennis over rechts extremisme

Trainingen, workshops, e-learnings

18. Factbook Far-Right Extremism. A practical

Introduction (Engels)

Introductie op het huidige rechtsextremisme (gepubliceerd door het Radicalisation Awareness Network (RAN)). In dit feitenboek leer je over de huidige verschijningsvormen van extreemrechts, hoe herken je het (signalen, symbolen), ideologie en narratieven, hoe worden jongeren gerekruteerd door extreemrechtse groepen.

Voor meer informatie:

[Factbook Far-Right Extremism.](#)

Project Grey (zie uitgebreidere beschrijving onder 12)

In project Grey leer je onder meer rechts-extreme geluiden te herkennen en daar vervolgens op te acteren, zowel online als in de wijk van jongeren.

Voor meer informatie:

[Project Grey.](#)

Omgaan met extreme idealen (zie uitgebreidere beschrijving onder 16)

In de interactieve training 'Omgaan met extreme idealen' (OMEI) wordt onder meer ingegaan op de volgende vragen: Wat houdt extremisme in, welke vormen zijn er, en hoe weet je als betrokkene hoe je signalen moet duiden?

Voor meer informatie:

[OMEI.](#)

19. E-learning extremisme

Radicalisering, links extremisme, rechts extremisme, activisme, terrorisme, jihadisme, zijn allemaal termen die je tegenwoordig dagelijks hoort. Welke vormen van extremisme zijn er en wat is de beste aanpak? Wat moet ik doen als ik signalen van radicalisering ontvang en bij wie kan ik terecht? Deze e-learning geeft informatie over diverse vormen van radicalisering en extremisme, waaronder rechtsextremisme, van signaleren tot het duiden

en de aanpak. Deze e-learning is geschikt voor eerstelijns professionals. De e-learning radicalisering bevat naast wetenschappelijke uiteenlegging van verschillende theorieën, ook praktijkvoorbeelden en bruikbare handvatten voor de praktijk.

Voor meer informatie:

[E-learning extremisme.](#)

Kennis over diverse culturele achtergronden

Handreikingen en kennisdocumenten

20. Kompas voor inclusieve communicatie

Organisaties en professionals hebben te maken met een grote diversiteit aan mensen. Hoe om te gaan met al deze verschillen? Hoe zo te communiceren dat er niet onbedoeld bijgedragen wordt aan gevoelens van uitsluiting of aan het versterken van vooroordelen tussen groepen? Daar gaat deze handreiking over. Communicatie waarbij iedereen zich gezien en begrepen voelt, is dus van groot belang. Zodat er niet onbedoeld wordt bijgedragen aan gevoelens van uitsluiting of het versterken van vooroordelen tussen (groepen) burgers. Deze handleiding geeft richting bij het bepalen van de koers voor inclusieve communicatie. In het kompas staan richtinggevend aspecten van inclusief communiceren weergegeven, namelijk: 1. Bewust worden 2. Lokaliseren 3. Overeenkomsten vinden 4. Verschillen erkennen.

Voor meer informatie:

[Kompas voor inclusieve communicatie.](#)

Trainingen, workshops, e-learnings

21. E-learning: Introductie intercultureel vakmanschap voor sociaal professionals

Veel sociaal professionals worstelen met de grote diversiteit van hun cliënten. Hoe om te gaan met al die verschillen? Om professionals te ondersteunen heeft KIS een nieuwe e-learningmodule over intercultureel vakmanschap ontwikkeld voor professionals in het sociaal domein. In deze e-learning leer je als sociaal professional omgaan met cultuurverschillen. Wanneer speelt bijvoorbeeld cultuur een rol en wanneer juist niet? Welke onderwerpen liggen gevoelig of zijn taboe en hoe sluit je goed aan op de verschillende diversiteitskenmerken van mensen die leven in twee culturen? Na deze

online training heb je de basis van cultureel vakmanschap onder de knie. Je onderzoekt je eigen diversiteit en hoe jouw achtergrond invloed heeft op het werk dat je doet. Ook heb je gesprekken geoefend in een aantal concrete situaties.

Voor meer informatie:

[Intercultureel vakmanschap.](#)

22. Trainingen interculturele sensitiviteit

Trainingen interculturele sensitiviteit zijn bedoeld voor professionals die in hun werk veel in aanraking komen met mensen met andere culturele achtergronden. Deze trainingen beogen intercultureel contact helpen verbeteren door te oefenen met verschillende interculturele situaties, door uit te gaan van de eigen situaties en door het creëren van bewustwording en ontwikkelen van interculturele competenties. Bewustwording van de rol van cultuur in contact met mensen van verschillende achtergronden, inzicht geven in eigen gedrag en andere gedragsmogelijkheden doen overwegen. In de markt zijn meerdere van dit soort trainingen beschikbaar. Zoekwoorden: cultuursensitief werken, intercultureel vakmanschap, interculturele communicatie, interculturele competenties.

5.2 Ondersteuning vanuit organisatie, gedeeld referentiekader, sociale norm

Behoeft aan gedeeld referentiekader binnen de organisatie ('eenduidigheid binnen organisatie m.b.t. wanneer moet worden ingegrepen'); Inzicht- en omgang met eigen sociale norm en groepsnorm bij jongeren.

Handreikingen en kennisdocumenten

23. Werken in de online leefwereld van jongeren (zie uitgebreidere beschrijving onder 10)

Deze handreiking biedt handvatten aan jongerenwerkers voor het werken in de online wereld en handvatten aan managers voor het creëren van kaders waarbinnen dit gebeurt. De functies en meerwaarde van het online jongerenwerk worden beschreven en de verschillen tussen on- en offline werken. Verder worden er tips voor jongerenwerkers benoemd.

Voor meer informatie:

[Online Jongerenwerk.](#)

24. Workshop morele dilemma's (zie uitgebreidere beschrijving onder 12)

Wat je moet doen bij polariserende of discriminerende uitspraken kan knap lastig zijn – want baseer je je handelen op je eigen principes en waarden? Op die van je organisatie – als je die al helder voor ogen hebt? Of op die van de jongere(n) of cliënten in kwestie? De nieuwe KIS-workshop 'Hoe ga je als sociale professional om met morele dilemma's in de praktijk?' geeft sociale professionals en hun leidinggevendenden concrete handvatten en kaders om de dilemma's bespreekbaar te maken en die werkwijze te borgen in hun organisatie.

Voor meer informatie:

[Morele dilemma's.](#)

25. Online cursus over vooroordelen, discriminatie en burgerschap (zie ook beschrijving onder 17)

In deze online cursus van de Anne Frank Stichting leer je omgaan met vooroordelen van jongeren. Je oefent aan de hand van filmpjes met reageren op heftige vooroordelen en discriminerende opmerkingen van leerlingen. *In de cursus leer je ook meer over groepsdruk en groepsidentiteit.*

Voor meer informatie:

[Anne Frank Stichting.](#)

5.3 Delen van kennis

Behoeftte aan mogelijkheden om kennis makkelijker uit te wisselen; en kennisdeling op interactieve manier (zoals via online platforms)

26. Werkwijze informatie delen bij mogelijke radicalisering

De werkwijze informatie delen bij mogelijke radicalisering ondersteunt professionals in het jeugd domein. Hoe neem je zorgvuldig een besluit over het delen van informatie bij zorgen over radicalisering? De werkwijze richt zich op signaleren, advies vragen, het gesprek aangaan, risico taxatie en het delen van informatie. Professionals kunnen hier op een gestructureerde manier omgaan met signalen van extreem gedrag en vervolgstappen nemen over hoe en met wie ze deze signalen bespreken.

Voor meer informatie:

[Werkwijze informatie delen.](#)

27. Werkateliers: informatie delen bij mogelijke radicalisering

Professionals worstelen vaak met het bespreekbaar maken van signalen van mogelijke radicalisering. De ingrijpende gevolgen die radicalisering voor alle betrokkenen kunnen hebben, zetten professionals extra onder druk. Platform JEP biedt gemeenten de mogelijkheid om voor hun ketenpartners een werkatelier te organiseren over het delen van informatie bij mogelijke radicalisering. De werkateliers worden vormgegeven in nauwe samenwerking met gemeenten, aangepast aan de specifieke situatie in de betreffende gemeente. Voorafgaand aan het werkatelier vindt een voorgesprek met de gemeente plaats. Hierin wordt geïnventariseerd welke knelpunten de gemeente ervaart bij het delen van informatie tussen de verschillende beroepsgroepen in geval van vermoedens van radicalisering. In overleg met de gemeente bepalen we uit welke beroepsgroepen/sectoren er een of meerdere personen zullen deelnemen aan het werkatelier.

Voor meer informatie:

[Werkatelier.](#)

5.4 Overige voorbeelden

De volgende twee voorbeelden betreffen bredere aanpakken.

28. Tolerant Minds – Limburg

In Venray is er vanuit het Jongeren Netwerk Limburg eind 2016 een beweging gestart voor tolerantie en tegen polarisatie, specifiek onder jongeren. Er zijn verschillende interventies opgezet om onder jongeren (12-18 jaar) meer tolerantie en minder polarisatie te bewerkstelligen. Concrete doelstellingen zijn:

- Meer onderling begrip, tolerantie en acceptatie
- Het aanspreken en bevragen van de ander op de ervaren verschillen en tegenstellingen op basis van gelijkwaardigheid
- Een verminderd angst en wantrouwen jegens anderen
- Waarheidsvinding: mensen gaan zelf op zoek naar feiten en gegevens over de werkelijkheid en maken daarbij gebruik van betrouwbare bronnen (educate yourself)

Het project Tolerant Minds bestaat uit verschillende onderdelen.

- Vloggen (begeleid door het jongerenwerk): 6-12 jongeren gaan als vloggers aan de slag en openen een YouTube kanaal waarop het onderwerp aanhangig wordt gemaakt. De vloggers worden speciaal hiervoor begeleid door jongerenwerkers die zijn opgeleid hiervoor.
- Docenten worden getraind om het 'moeilijke gesprek' aan te gaan. Bijvoorbeeld over de zwartepieten discussie of als er een aanslag geweest is hoe je dit bespreekbaar maakt in de klas zonder er zelf met een vooroordeel in te zitten.
- Interactief belevingstheater: in 3 jaar tijd trekt een speciaal hiervoor ontworpen theaterbeleving (SCHERP!) rond die wordt aangeboden via het verenigingsleven
- Mediawijsheid: via het onderwijs worden trainingen/cursussen mediawijsheid aangeboden, die jongeren moet leren hoe om te gaan met sociale media en echte waarheidsvinding. De media spelen immers een belangrijke rol bij de beeldvorming van jongeren en vooral bij de negatieve beeldvorming naar andere groepen. Er worden aan jongeren vaardigheden meegegeven zodat ze kunnen inschatten dat niet alles wat ze op sociale media zien waar is en dat ze naar betrouwbare bronnen op zoek moeten gaan.
- De pedagogische coalitie: bestaande en professionele (zorg)structuren worden aan elkaar gekoppeld met het oog op snel ingrijpen en preventie. Mochten er problemen in ontwikkeling zijn, dan kan snel en adequaat ingrijpen erger voorkomen. Een onderzoeksbureau heeft gemonitord in hoeverre de activiteiten van Tolerant Minds bijdragen aan het behalen van de doelstellingen. Deze resultaten zijn nog niet beschikbaar, maar uit de voorlopige resultaten blijkt dat reacties van jongeren en andere betrokkenen positief zijn. Men vindt het vooral positief om over vooroordelen met elkaar te praten op een open manier zonder dat er meteen een (negatieve) discussie ontstaat.

Voor meer informatie:

[Tolerant Minds](#).

29. Lokale aanpak Radicalisering en Polarisatie (gemeente Rheden)

In de gemeente Rheden is er vanuit de gemeente een lokale aanpak radicalisering en polarisatie gestart. Men

wil pesten, discriminatie en racisme verminderen. Iedere inwoner in Rheden moet evenveel kans krijgen op werk, studie of zorg. Uitgangspunt is gelijke kansen. Hoe meer kansen er zijn voor alle jongeren, des te minder jongeren zich afzetten tegen de Nederlandse democratische rechtsorde. De aanpak is in 2019 vastgesteld en vanuit de gemeente is er een start gemaakt door de professionals in het veld, de jongerenwerken en de jongerencoach en de maatschappelijk werkers op te leiden. Er zijn trainingen gegeven met betrekking tot het signaleren en omgaan met polarisatie en radicalisering bij jongeren. Professionals ervaren de training als interessant en leerzaam (er bleek bij hen een gebrek aan kennis over wanneer gedrag of uitspraken wijst op polarisatie of radicalisering). Belangrijk bij deze aanpak blijkt om een effectief netwerk te creëren zodat er efficiënt gehandeld kan worden bij zorgsignalen. De gemeente stimuleert daarom de opbouw van een netwerk met onder andere de religieuze gemeenschap, maatschappelijke organisaties en veiligheidspartners. Door nu te investeren in de vertrouwensrelatie wordt de samenwerking tijdens een incident makkelijker.

Voor meer informatie:

[Aanpak gemeente Rheden](#)

Uitgelicht: online jongerenwerk

De leefwereld van jongeren bevindt zich tegenwoordig voor een groot deel online, zoals op platforms als Whatsapp, Snapchat, Youtube, Instagram en Facebook. De online wereld brengt verschillende kansen zoals digitale geletterdheid maar ook veel gevaren zoals cyberpesten, nepnieuws, filterbubbels en polarisatie met zich mee. Nu een groot deel van de leefwereld van de jongeren zich afspeelt op deze platforms in het voor jongerenwerkers niet meer genoeg om alleen offline actief te zijn. Aansluiten bij hun online leefwereld is essentieel voor jongerenwerkers om jongeren te blijven bereiken en te ondersteunen.

Online jongerenwerk wordt gedefinieerd als betekent proactief gebruik maken van sociale media binnen verschillende methodieken en omgevingen van het jongerenwerk ter ondersteuning van het bereiken van de doelen van het (reguliere) jongerenwerk.

Meerwaarde

Voor jongerenwerkers biedt online jongerenwerk meerwaarde in het werk, en een aanvulling op offline jongerenwerk. Ze kunnen zo makkelijker in contact komen met groepen jongeren (en het contact onderhouden). Ook kunnen online spanningen, uitingen van discriminatie, polarisatie of radicalisering worden gesignaleerd. Door te zien op wat voor berichten jongeren reageren en hoe ze zich online uitten kan dit tijdig worden opgemerkt. Daarnaast heeft een jongerenwerker meer zicht op de leefwereld van de jongeren; wat jongeren belangrijk vinden, wat hen bezighoudt, welke hulpvragen zij hebben en welke kansen en mogelijkheden er zijn om hen te bereiken. Online jongerenwerk is een onmisbaar onderdeel geworden van de werkzaamheden van jongerenwerkers. Er zijn verschillende handreikingen en trainingen ontwikkeld om jongerenwerkers handvatten te geven voor online jongerenwerk.

Online en offline jongerenwerk

Online en offline jongerenwerk verschillen in de essentie niet veel van elkaar. De beoogde doelen en taken zijn hetzelfde. Desondanks gelden in de online wereld andere principes en is er een andere manier van werken vereist van de jongerenwerker. Belangrijk verschillen zijn dat dat er online geen fysieke grenzen zijn; een jongerenwerker kan online via de sociale media kanalen van jongeren veel informatie vergaren. In de offline wereld vergt dit meer energie, daarbij moeten er immers gesprekken gevoerd worden met individuele jongeren om meer over hun leefwereld te weten te komen. Jongeren uiten online hun mening makkelijker en als jongerenwerker is het mogelijk om deze uitingen op te slaan.

Uitdagingen online zijn dat er geen gebruik kan worden gemaakt van non-verbale communicatie; het is niet mogelijk om emoties of gezichtsuitdrukkingen te zien, waardoor dingen soms anders geïnterpreteerd worden. Ook kan het zijn dat een reactie op zich laat wachten: waar in de offline wereld wel meteen een gesprek plaatsvindt kan een jongere online zelfs enkele dagen later pas reageren op een vraag. Verder is het online de vraag tegen wie je praat, is de persoon werkelijk wie die zegt dat die is. Bij offline jongerenwerk speelt dit niet.

Voor jongerenwerkers is het belangrijk om zich online duidelijk te profileren als jongerenwerker door dat in de beschrijving te vermelden. Ook wordt afgeraden om online werk en privé te combineren. Als jongerenwerker is het daarom wijsheid om online een profiel als jongerenwerker aan te maken en

vanuit daar jongeren te benaderen, voor persoonlijke berichtgeving online kan beter een afgeschermd account worden aangemaakt. Daarnaast is het als jongerenwerker van belang om niet online de discussie aan te gaan, dat kan makkelijk escaleren. Ook is het goed om bij de jongeren regelmatig te controleren of ze het prettig vinden om online te communiceren met de jongerenwerker of dat deze vorm van contact niet bij hen past.

Project Grey

Als je als jongerenwerker meer wil leren over het gebruik van online jongerenwerker dan is er een training ontwikkeld. Project Grey biedt een training voor jongerenwerkers waarbij ze worden getraind om extreme geluiden te herkennen en daar vervolgens op te acteren, zowel online als in hun wijk. Bij Project Grey leer je wat je het beste kunt doen tegen online haatberichten en opruiing evenals de consequenties daarvan in de 'echte wereld'. Na het volgen van een training ga je zelf direct aan de slag. Via een vernieuwende online tool signaleer je wat er online in jouw regio speelt, beoordeel je haatberichten en meld je deze bij instanties. Daarnaast spoor je trends en nieuwe polariserende onderwerpen op. In de training heb je geleerd wat je vervolgens het beste kunt doen. Meng je je bijvoorbeeld online in de discussie of spreek je iemand direct aan? En wat moet je dan wel of juist niet zeggen? Of ga je hierover in gesprek met jongeren op straat en organiseer je vervolgens een bijeenkomst over het onderwerp?

Zie [Online jongerenwerk hoe doe je dat goed?](#); [Online Jongerenwerk ; Project Grey](#).

Uitgelicht: omgaan met morele dilemma's

Onderzoek naar hoe professionals uit het jeugd domein met de preventie van extremisme en sociale spanningen omgaan laat zien dat professionals het gevoel hebben dat ze er vaak alleen voor staan. Jeugdprofessionals krijgen tijdens hun werk te maken met vragen, uitingen en dilemma's rond polarisatie en extremisme. Het kan daarbij als lastig ervaren worden om deze onderwerpen bespreekbaar te maken, met de jongeren maar ook met collega's. Het ontbreekt soms aan steun, erkenning en visie op gemeenschappelijke waarden vanuit de directie. Maar ook tussen collega's ontbreekt er soms begrip. Hoe kan een professionals bijvoorbeeld het beste omgaan met een collega die er andere waarden op nahoudt? Professionals geven aan dat ze het lastig vinden om moeilijke onderwerpen bespreekbaar te maken.

Voor instellingen die aan de slag willen met een gedragen visie en gedragscodes voor het omgaan met morele dilemma's in de praktijk, heeft KIS een workshop ontwikkeld. Doel daarvan is het bespreekbaar maken en vergroten van bewustzijn van het eigen referentiekader, het grondwettelijke referentiekader en die van de organisatie als verschillende handelingskaders. Specifiek is een workshop ontwikkeld voor jongerenwerkers, vrijwilligers en professionals die in hun werk met complexe morele dilemma's te maken hebben. Bijvoorbeeld als een collega's online racistische uitspraken doet, hoe kan jij dan het beste reageren. En hoe maakt je het bespreekbaar als een jongere van wie jij vertrouwenspersoon bent, je vertelt over een geweldsdelict waar hij bij betrokken was. Het zijn situaties waar geen makkelijke oplossing voor is en waar ook niet één juist oplossing voor is.

De workshop is verdeeld in drie onderdelen, die onderdelen kunnen ook de basis vormen voor besprekingen binnen organisaties. Deel een ('praten') bestaat uit het reflecteren op individueel niveau. Wat zijn mijn normen en waarden, en wat betekent dat voor een concreet dilemma? Deel twee ('duiden') gaat naar een hoger abstractieniveau en toetst de eigen normen en waarden aan beroepskaders en -codes binnen en buiten de organisatie, inclusief wet- en regelgeving. In het laatste deel ('doen') wordt tot actie overgegaan en worden gemaakte afspraken uitgezet.

Zie: [Morele dilemma's](#).

5.5 Conclusie

In de voorgaande alinea's hebben we een overzicht gegeven van beschikbare kennisdocumenten, tools en trainingen om polarisatie en discriminatie onder jongeren beter te kunnen herkennen, bespreekbaar te maken en te verminderen. Wij hebben deze geordend aan de hand van de gebleken behoeften van jongerenwerkers. Het overzicht laat zien dat er veel beschikbaar is wat ook kan worden ingezet in niet-stedelijke gebieden. Voor een deel gebeurt dit ook al, voor een ander deel is het aanbod er al wel maar is het niet bekend of wordt het niet gebruikt, en voor een deel moet er nog een passend aanbod worden ontwikkeld. Het is aan te bevelen dat kennis over wat al beschikbaar is nog meer wordt gedeeld met het werkveld. Kennisplatform Integratie en Samenleving wil in 2020 aan deze kennisdeling bijdragen in overleg met – en via de kanalen van relevante partners zoals BV Jong, Sociaal Werk Nederland (SWN), Nederlands Jeugdinstituut (NJI),

Platform Jeugd preventie Extremisme en Polarisation (JEP) en Youth Spot.

Uit ons onderzoek en blijkt ook dat met name op het gebied van een gemeenschappelijk kader/handelingsperspectief ('wanneer ingrijpen, wanneer worden grenzen overschreden') en een gedeeld referentiekader binnen de organisatie ('eenduidigheid binnen organisatie m.b.t. wanneer moet worden ingegrepen) nog het nodige werk te doen is. Aan te bevelen is dat hiervoor binnen organisaties meer aandacht zal komen.

6

Concluderende samenvatting

Dit rapport presenteert de resultaten van een verkenning naar polarisatie onder jongeren in niet-stedelijke gebieden, en de behoeften van jongerenwerkers om polarisatie effectiever aan te kunnen pakken. Ook beschrijft het rapport de resultaten van een verkenning naar welke werkwijzen en tools momenteel al beschikbaar zijn voor jongerenwerkers.

Wat zijn verschijningsvormen en oorzaken van polarisatie bij jongeren in niet-stedelijke gebieden?

Verschijningsvormen

De meeste jongeren in niet-stedelijke gebieden hebben geen uitgesproken positieve of negatieve houding naar mensen met een migratieachtergrond. Bij doorvragen blijkt echter dat bij veel jongeren hun tolerante houding aan voorwaarden is gebonden. In onderzoekstermen noemen we dit 'voorwaardelijke tolerantie', ofwel tolerantie onder voorbehoud. Deze jongeren stellen 'dat ze geen probleem hebben met mensen met een migratieachtergrond, mits ze zich aanpassen aan de Nederlandse maatschappij'. Hieronder verstaan de jongeren dat mensen goed Nederlands praten. Maar ook dat mensen met een migratieachtergrond zich 'dienen te gedragen', niet van een uitkering mogen leven en zich 'moeten aanpassen' aan de 'Nederlandse' cultuur. Deze voorwaarden worden niet alleen gesteld aan mensen met een migratieachtergrond die zich onlangs in Nederland gevestigd hebben, maar ook aan mensen met een migratieachtergrond die in Nederland geboren zijn. Tot slot vinden jongeren het accepteren van Nederlandse tradities belangrijk. Het aanpassen 'aan de Nederlandse cultuur' betekent voor jongeren ook het omarmen van Nederlandse tradities zoals Sinterklaas. Individuen met een migratieachtergrond die de jongeren zelf kennen, worden veelal milder beoordeeld en ook geaccepteerd. Het individu wordt gezien als uitzondering op de groep.

Jongeren gebruiken veelal het woord 'buitenlanders' om groepen met een migratieachtergrond aan te duiden. 'Buitenlanders' zijn voor hen een abstracte groep waar ze weinig mee omgaan; zij maken hierbij weinig onderscheid tussen verschillende culturele achtergronden, zoals mensen met een Marokkaanse, Turkse of Antilliaanse achtergrond. Veel jongeren denken als ze het over "de buitenlanders" hebben aan een abstracte groep waarin iedereen met een gekleurde huid of bepaalde uiterlijke kenmerken als niet-Nederlands wordt geïdentificeerd. Ook mensen van de tweede of derde generatie zien zij als 'buitenlanders'.

Jongeren gebruiken soms scheldwoorden als 'grap'. Als jongeren uitspraken doen waar mensen met een niet-Nederlandse achtergrond bij zijn, dan is dit tegen mensen die ze kennen, en volgens de jongeren niet kwetsend maar grappig. De mensen tegen wie ze deze opmerkingen maken zouden dit niet erg vinden. Jongerenwerkers onderschrijven het beeld dat naar voren komt uit de interviews met de jongeren. Zij geven aan dat jongeren veelal racistische grappen maken of scheldwoorden gebruiken, zowel binnen de eigen vriendenkring als richting jongeren met een migratieachtergrond die ze kennen. De jongeren lijken zich volgens jongerenwerkers niet helemaal bewust van de impact van deze woorden op de ander.

Jongerenwerkers zijn optimistisch over de jongere generatie jongeren. De jongere generatie is meer gewend aan diversiteit (en daardoor positiever) dan de oudere generatie, omdat ze daarmee op school, via de media of door het luisteren naar rappers met een migratieachtergrond meer in aanraking mee komen. Het contact tussen jongeren met en zonder migratieachtergrond in de klas, op het werk, het voetballen en op straat draagt ertoe bij dat diversiteit voor jongeren met een Nederlandse achtergrond steeds normaler wordt, en daarmee een onderdeel wordt van hun leefwereld.

Oorzaken

Hoe komen jongeren uit niet-stedelijke gebieden aan hun denkbeelden over groepen met een migratieachtergrond?

We hebben hiertoe de volgende bronnen geïdentificeerd:

- Overnemen van denkbeelden uit de omgeving (ouders, vrienden)
- Overnemen van denkbeelden (invloed van media)
- Ervaren achterstelling
- Persoonlijke ervaringen met mensen uit migrantengroepen

Jongeren nemen denkbeelden over vanuit hun directe omgeving (ouders, vrienden). Jongeren nemen sterke meningen over om zo bij de groep te horen. Een versterkende factor is dat in dorpen relatief vaker jongeren met een lagere opleiding wonen. Deze jongeren komen met een beperkter aantal andere jongeren in contact, vooral dorpsgenoten op een beperkt aantal ontmoetingsplaatsen. Hierdoor ontwikkelt zich een sterkere (negatieve) sociale norm bij deze jongeren, er is druk om niet te veel af te wijken in standpunten van vrienden.

Ook berichtgeving in (sociale) media speelt een rol. Jongeren halen informatie over groepen met een migratieachtergrond voor een groot deel uit de media. De media belicht vooral incidenten en bericht hierom relatief negatief over migrantengroepen. De berichtgeving in de media kan met name versterkend werken op de boodschappen die jongeren vanuit hun directe omgeving al meekrijgen over mensen met een migratieachtergrond. Verder is een deel van de jongeren beïnvloedbaar is voor nepnieuws. Sommigen van hen nemen dit al snel voor waarheid aan en verspreiden dit ook actief. Media kunnen ook een positieve invloed hebben op de beeldvorming over personen met een migratieachtergrond. Jongeren die in het dagelijks leven zelden in contact komen met personen met een migratieachtergrond, worden via bepaald gebruik van media (zoals games, muziek) blootgesteld aan andere culturen en de diversiteit binnen Nederland.

Een andere oorzaak ligt in het sociaal milieu en een gevoel van achterstelling. Jongeren die zich het negatiefst uitlaten over groepen met migratieachtergrond komen veelal uit gezinnen met een laag sociaaleconomische positie in de samenleving: een laag opleidingsniveau, armoede, weinig kansen en soms ook multiproblematiek. Daardoor ontstaat er een gevoel van achterstelling. Het zijn vooral deze gezinnen die in de

kleinere dorpen blijven wonen, terwijl hoger opgeleiden juist wegtrekken en in de meer stedelijke gebieden gaan wonen.

Sommige jongeren zeggen dat hun ervaringen met jongeren met andere culturele achtergronden niet altijd prettig zijn; zij hebben negatieve ervaringen met jongeren uit migrantengroepen. Deze jongeren verklaren dat (mede) uit groeps-gedrag van jongeren met andere culturele achtergronden: 'ze zoeken vooral elkaar op', 'ze zeggen niets tegen je, of ze zijn juist heel erg aanwezig' en (soms) uit de houding vanuit andere culturen naar meisjes en vrouwen. Jongerenwerkers bevestigen dat negatief contact oorzaak kan zijn voor negatieve denkbeelden over deze groepen. Het negatieve contact bestaat volgens hen uit het ervaren van overlast, maar soms ook ruzies tussen jongeren.

Wat doen jongerenwerkers al om polarisatie te voorkomen of verminderen?

Uit het onderzoek blijkt dat jongerenwerkers op de volgende manieren inzetten op het tegengaan van polarisatie: ze bevragen de denkbeelden van jongeren en laten een tegengeluid horen. Ook brengen ze, indien mogelijk, jongeren met diverse culturen met elkaar in contact.

Het stellen van vragen staat centraal, om te begrijpen waar denkbeelden vandaan komen, om jongeren te prikkelen om over hun standpunten na te denken en om tot de ontdekking te komen dat hun standpunt wellicht niet zo onderbouwd is als ze denken. Het draait uiteindelijk om een bewustwording bij jongeren zelf. De meeste jongerenwerkers voeren dit soort gesprekken met individuen en niet met een groep jongeren. Sommige jongerenwerkers die ervaring hebben met het aangaan van gesprekken over thema's als vluchtelingen en migranten in groepsverband stellen dat één-op-één gesprekken meer vruchten afwerpen. In lijn met bovenstaande, zijn er ook jongerenwerkers die een alternatief, of een tegengeluid, laten horen. Ze proberen de jongeren bewust te maken van feitelijk onjuiste informatie, of laten ze in aanraking komen met een ander perspectief. Verder benoemen jongerenwerkers dat ze jongeren aanspreken op racistische uitingen en taalgebruik. Een aanpak die ook wordt genoemd is jongeren positief met elkaar in contact brengen. Enkele jongerenwerkers geven aan dat ze dit al doen en denken dat dit op de lange termijn een positief effect zal hebben. Andere jongerenwerkers merken op dat het -in tegenstelling tot de Randstad- in niet-stedelijke gebieden lastiger is om groepen

met elkaar in contact te brengen omdat er minder jongeren met een migratieachtergrond zijn.

Jongerenwerkers zien de bovengenoemde typen aanpakken als reguliere activiteiten van het jongerenwerk. Men gaat het gesprek aan met de jongeren en doet wat goed voelt in een bepaalde situatie; maar men kent daarnaast geen of weinig interventies die zich specifiek richten op het voorkomen of aanpakken van polarisatie. Sommige jongerenwerkers hebben wel verschillende trainingen gehad over bijvoorbeeld cultureel sensitief gedrag en het herkennen van extreme meningen en gedrag. Zij geven aan dit soort trainingen wel informatie bieden die helpen bij het signaleren van bepaalde gedrag.

Een alternatieve manier die wordt genoemd om contact te bewerkstelligen, is storytelling. Waarbij mensen met een migratieachtergrond over hun leven komen vertellen. Echter, voor de kans op succes is het belangrijk dat het iemand niet iets eenmaligs komt vertellen, maar dat er meerdere storytellers worden ingezet. Jongeren zullen anders benadrukken dat die ene persoon weliswaar goed is, maar dat de groep nog steeds niet accepteren. Ook hier blijft het lastig om genoeg mensen met een migratieachtergrond te vinden die in niet-stedelijke regio's wonen of bereid zijn om daarnaar toe te komen.

Wat zijn behoeften van jongerenwerkers om polarisatie te voorkomen of te verminderen?

Jongerenwerkers denken dat de situatie in niet-stedelijke gebieden wezenlijk verschilt van de situatie in de Randstad. Er zijn voor jongeren minder ontmoetingsmogelijkheden met mensen met een migratieachtergrond; jongeren zijn voor hun informatie en beeldvorming omtrent mensen met een migratieachtergrond meer afhankelijk van berichtgeving in (sociale) media; de opvattingen van vrienden en ouders spelen een relatief grote rol en er is soms sprake van een sterke groepsdruk. Ook hebben jongeren in niet-stedelijke gebieden relatief vaak een lagere opleiding en voelen zij zich achtergesteld. Hiernaast zijn de werkgebieden van jongerenwerkers in niet-stedelijke regio's veel groter dan in de grote steden; in steden zijn meerdere jongerenwerkers in een wijk actief, terwijl in niet-stedelijke gebieden het jongerenwerk zich uitstrekt over een groot aantal dorpen en kleine steden. Mede daardoor is er ook minder uitwisseling van ervaringen en kennis op polarisatie tussen jongerenwerkers in niet-ste-

delijke gebieden. Er is daarom behoefte bij jongerenwerkers in niet-stedelijke gebieden aan aanvullende/specifieke aanpakken. Deze behoeften zijn:

- Behoeften aan toegesneden aanpakken
- Behoeften aan kennis, vaardigheden, handelingsperspectief
- Behoeften aan ondersteuning vanuit de eigen organisatie, gedeeld referentiekader
- Behoeften aan inzicht in- en omgang met sociale norm
- Behoeften aan delen van kennis

Behoeftes aan toegesneden aanpakken.

1. De meeste aanpakken die reeds voor het jongerenwerk zijn ontwikkeld kunnen een leidraad bieden aan elke jongerenwerker, zowel in een stad als in een dorp. Maar de aanpakken moeten dan wel eerst vertaald worden naar de specifieke situatie. *“Wat werkt in Amsterdam werkt hier niet. Je moet voor het platteland iets doorontwikkelen wat past bij de context. Er moet ruimte zijn voor interpretatie, aanpassing, aansluiting, voor maatwerk.”*

Behoeften aan kennis, vaardigheden, handelingsperspectief

2. Behoeftes aan meer kennis over diverse culturele achtergronden, zodat zij als professionals zelf beter de aansluiting weten te maken met jongeren met een migratieachtergrond.
3. Behoeftes aan meer kennis over rechtsextremisme. Er is veel aandacht voor radicalisering van moslimjongeren, maar het ontbreekt aan kennis over extremisme en radicalisering in de rechtse hoek. Juist daar ligt het risico in de niet-stedelijke gebieden.
4. Behoeftes aan een kader/handelingsperspectief: wanneer gaan uitspraken van jongeren te ver en moet je ingrijpen? Het is voor jongerenwerkers niet altijd helder wanneer iets discriminatie is of 'een stevige mening', en wanneer het hun taak is om te handelen. Heldere richtlijnen daarover ontbreken. Men vindt het daardoor soms lastig om te bepalen of en hoe te handelen als jongeren zich negatief uiten over andere individuen of groepen, en om te beoordelen wanneer jongeren "te ver" gaan in hun uitspraken. Dit is ook een onderwerp dat weinig wordt besproken met collega's.

5. Behoeft aan een training, cursus of methodiek die ingaat op het aangaan van het gesprek met jongeren over polarisatie, zowel individueel als in een groepssetting. Het gaat dan met name om het creëren van een bewustzijn bij jongeren met een Nederlandse achtergrond en specifiek hoe de denkbeelden van jongeren daadwerkelijk ten positieve veranderd kunnen worden.
6. Behoeft aan meer kennis, vaardigheden en ondersteuning bij het reageren op online polarisatie. Doordat de leefwereld van de jongeren zich tegenwoordig voor een groot deel online bevindt is het voor jongerenwerkers niet meer genoeg om alleen offline actief te zijn. Het goed kunnen reageren op online uitingen van polarisatie wordt nog als lastig ervaren door sommige jongerenwerkers.
7. Behoeft aan kennis en vaardigheden om jongeren met diverse culturele achtergronden meer met elkaar te verbinden.
8. Behoeft aan interventies die inzetten op empathie en begrip (je kunnen verplaatsen in het verhaal van de ander). Meer gebruik maken van storytelling en gastsprekers die zelf een vluchtelingen -of migratieachtergrond hebben. In niet-stedelijke gebieden is dit een goed alternatief voor contact tussen groepen onderling (omdat niet in alle dorpen deze contactmogelijkheden er zijn).

Ondersteuning vanuit eigen organisatie, gedeeld referentiekader

9. Behoeft aan een gedeeld referentiekader binnen de eigen organisatie over polarisatie, discriminatie en racisme. Het gaat dan met name om: wanneer is een uitspraak grensoverschrijdend en hoe kan een jongerenwerker daarop reageren. Binnen het jongerenwerk is behoefte aan bepaalde richtlijnen; het jongerenwerk is erg praktisch en jongerenwerkers zouden graag zien dat er wat basisrichtlijnen en definities op papier zouden staan.
10. Meer diversiteit binnen het eigen team, zodat jongerenwerkers met diverse culturele achtergronden meer van elkaar kunnen leren en zodat de connectie met jongeren met een migratieachtergrond makkelijker gemaakt wordt.

Behoeft aan inzicht in- en omgang met sociale norm

In het verlengde van ondersteuning vanuit de eigen organisatie ligt inzicht in- en omgang met de eigen sociale norm en de groepsnorm.

11. Sociale normen spelen een rol. Wat jongerenwerkers zélf doen om polarisatie bij jongeren aan te pakken, hangt mede af van hoe jongerenwerkers zelf over bepaalde onderwerpen denken. Maar ook van in hoeverre ze het hun taak vinden om jongeren aan te spreken op hun mening. Ook hier refereren jongerenwerkers eraan dat ze behoefte hebben aan een gedeeld referentie- en handelingskader hieromtrent. Hiernaast worden jongerenwerkers geconfronteerd met een groepsnorm onder jongeren die onverschillig tot negatief is naar andere groepen. Jongerenwerkers vinden het lastig om deze 'negatieve' norm te doorbreken maar kunnen er deels ook wel begrip voor opbrengen aangezien deze jongeren zelf minder kansen hebben. Men handelt vooral als jongeren zich expliciet racistisch uiten. Sommige jongerenwerkers hebben, kortgezegd, moeite met het eigen onderscheidingsvermogen en het afstand nemen van de jongeren, juist omdat zij zo dichtbij de jongeren staan. Juist ook voor hen is een referentie/handelingskader belangrijk.

Delen van kennis en richtlijnen

12. De gebieden waar jongerenwerkers in niet-stedelijke gebieden werkzaam zijn, bestaan veelal uit meerdere kleine dorpskernen binnen een gemeente. Deze gemeenten zijn vrij uitgestrekte gebieden waar de jongerenwerkers met zijn tweeën of drieën verantwoordelijk zijn voor al het jongerenwerk. Er is behoefte aan mogelijkheden om kennis makkelijker uit te wisselen.
13. Jongerenwerkers geven aan dat ze houden van praktisch bezig zijn, de manier waarop ze kennis willen ontvangen is op een interactieve manier. Jongerenwerkers maken nu al gebruik van verschillende online platforms waarop vragen kunnen worden gesteld en informatie wordt gedeeld. In een van de onderzoeksgebieden heeft het jongerenwerk een platform opgezet met negen samenwerkende gemeenten om kennis te delen en om samen te komen als er behoefte is aan training of uitwisseling. Dit kan een voorbeeld zijn voor andere regio's.

Welke werkwijzen en tools zijn beschikbaar?

We hebben verkend welke werkwijzen en tools momenteel al beschikbaar zijn om te voorzien in de behoeften van jongerenwerkers uit niet-stedelijke gebieden om polarisatie en discriminatie onder jongeren beter te kunnen herkennen, bespreekbaar te maken en te verminderen. Deze werkwijzen en tools hebben we in het rapport opgenomen ter inspira-

tie en ter verdieping. Bij alle voorbeelden zijn internetlinks opgenomen naar meer informatie over de betreffende tool of aanpak.

De verzamelde kennis, tools en werkwijzen (uitgesplitst naar handreikingen/kennisdocumenten en trainingen/workshops/e-learnings) zijn ingedeeld in drie categorieën:

1. Behoeften aan kennis, vaardigheden, handelingsperspectieven
2. Behoeften aan ondersteuning vanuit de eigen organisatie, gedeeld referentiekader, sociale norm
3. Behoeften aan delen van kennis

Twee bij uitstek relevante werkwijzen hebben we nader uitgelicht: omgaan met morele dilemma's en omgaan met online polarisatie.

Het overzicht van kennis, tools en werkwijzen laat zien dat er veel beschikbaar is wat (ook) kan worden ingezet in niet stedelijke gebieden. Voor een deel gebeurt dit ook al, voor een ander deel is het aanbod er al wel maar is het niet bekend of wordt het niet gebruikt, en voor een deel moet er nog een passend aanbod worden ontwikkeld. Het is aan te bevelen dat kennis over wat al beschikbaar is nog meer wordt gedeeld met het werkveld. Kennisplatform Integratie en Samenleving wil in 2020 aan deze kennisdeling bijdragen in overleg met – en via de kanalen van relevante partners. Uit ons onderzoek en blijkt ook dat met name op het gebied van een gemeenschappelijk kader/handelingsperspectief ('wanneer ingrijpen, wanneer worden grenzen overschreden') en een gedeeld referentiekader binnen de organisatie ('eenduidigheid binnen organisatie m.b.t. wanneer moet worden ingegrepen) nog het nodige werk te doen is. Aan te bevelen is dat hiervoor binnen organisaties meer aandacht zal komen.

Bijlage I

Uitvoering van het onderzoek

Voorfase

We zijn het onderzoek gestart met een verkenning van (wetenschappelijke) publicaties over polarisatie in niet-stedelijke gebieden. Vervolgens is de topiclijst voor de diepte-interviews voor professionals en jongeren opgesteld. De topiclijst voor de jongeren en literatuur zijn gebruikt als bronnen om de enquête voor de jongeren op te stellen. In deze fase hebben wij aan de hand van CBS data over mate van stedelijkheid en de verkiezingsuitslagen van 2017 bepaald welke regio's benaderd konden worden voor vervolgonderzoek. In eerste instantie was het voornemen om drie gemeenten te kiezen, maar doordat er in elke gemeenten maar 2 à 3 jongerenwerkers werkzaam waren is ervoor gekozen om uit te breiden naar drie regio's: Noord-Groningen, Zuidwest-Brabant en de Betuwe.

Uitvoering dataverzameling

Diepte-interviews met jongeren en jongerenwerkers

We voerden negentien diepte-interview van ongeveer 1,5 uur met jongerenwerkers in Groningen, Noord-Brabant en de Betuwe over polarisatie bij jongeren in niet-stedelijke gebieden, de onderliggende oorzaken, de aanpak en de behoeften die jongerenwerkers nog hebben. Tevens zijn er zestien diepte-interviews met jongeren zonder migratie-achtergrond uit Groningen en Noord-Brabant uitgevoerd. Deze jongeren waren tussen de 16 en 23 jaar. De jongeren zijn bevroegd over hoe zij zelf denken over mensen met een migratieachtergrond, media, politiek en de stad. Zie tabel 1 voor een overzicht van de achtergrondkenmerken (opleiding en geslacht) van de jongeren.

Tabel 1. opleidingsniveau en geslacht jongeren die zijn geïnterviewd.

		Aantallen
Opleidingsniveau	Vmbo	4
	Havo	2
	Mbo	8
	Hbo	2
Geslacht	Jongen	7
	Meisje	9

Enquête onder jongeren

Aan de enquête is deelgenomen door 935 jongeren tussen de 16 en 23 jaar zonder migratieachtergrond⁶. De helft van deze groep is woonachtig in dorpen en plattelandstadjes buiten de Randstad. De andere helft van geënquêteerde jongeren woont in een stedelijke omgeving en is de referentiegroep in dit onderzoek. We hebben verschillende methoden gebruikt om jongeren te werven voor deelname aan het onderzoek. Allereerst hebben we jongeren geworven via het online panel 'PanelClix'. Dit is een groot-schalig panel (meer dan 100.000 deelnemers). Jongeren in dit panel zijn zeer gericht te benaderen op basis van achtergrondkenmerken. Hierbij hebben we gestreefd naar voldoende inclusie per leeftijdsgroep, sekse, opleidingsniveau en de mate van stedelijkheid van de woonplaats van de jongeren. Hiernaast hebben we een aanvullende werving van jongeren uitgevoerd via advertenties op Facebook. Deze werving betrof jongeren die in het panel onderverte-

6 Hieronder wordt in dit onderzoek verstaan jongeren die zelf én hun ouders in Nederland zijn geboren. Doel van het onderzoek was om immers de houding vast te stellen van jongeren zonder migratieachtergrond ten aanzien van mensen met een migratieachtergrond.

genwoordigd bleken, namelijk laag opgeleide jongeren uit kleinere dorpen. In de enquête zijn verschillende onderwerpen aan bod gekomen; beelden over mensen met een migratie-achtergrond, contact, sociale normen, identiteit, ervaren van etnische dreiging, vertrouwen en relatieve deprivatie.

Steekproef

In de steekproef zitten in totaal 935 jongeren tussen de 16 en 23 jaar; de gemiddelde leeftijd is 19 jaar. Zie tabel 1.1 voor de aantallen respondenten per leeftijd.

Tabel B1 Leeftijd respondenten

	Aantal	Percentage
16	129	13,8
17	143	15,3
18	115	12,3
19	120	12,8
20	112	12,0
21	105	11,2
22	112	12,0
23	99	10,6
Totaal	935	100,0

In de dataset bleken meisjes oververtegenwoordigd (59% meisjes om 41% jongens), in de data-analyses hebben we hiervoor gecorrigeerd middels weging. De verdeling van onze respondenten naar opleidingsniveau (laag, midden en hoog) is overeenkomstig de CBS data.

Analyse

De 35 diepte-interviews (19 met professionals en 16 met jongeren) hebben we uitgeschreven en geanalyseerd. De analyses zijn gedaan aan de hand van codeerschema's, zodat alle interviews op dezelfde wijze zijn geanalyseerd. De analyses van de enquête zijn uitgevoerd over de data van alle 935 respondenten met behulp van het statistisch programma SPSS.

Bijlage 2

Bronnen

Azough, N. (2017). *Weerbare jongeren, weerbare professionals*. Den Haag: Ministerie van VenJ & ministerie van VWS.

Bovens, M., Dekker, P., & Tiemeijer, W. (2014). *Gescheiden werelden. Een verkenning van sociaal-culturele tegenstellingen in Nederland*, Den Haag, Sociaal en Cultureel Planbureau en Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.

Brandsma, B. (2016). *Polarisatie. Inzicht in de dynamiek van het wij-zij denken*. BB in media.

Kleijwegt, M. (2016). *Twee werelden, twee werkelijkheden. een verslag over gevoelige maatschappelijke kwesties in de school*. Den Haag: Ministerie van OCW.

Koppe, I. en Bouma, K. (2017, 24 November). *Bestaat de kloof tussen de Randstad en het platteland wel?* De Volkskrant. Geraadpleegd op 29 januari 2019, van <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/bestaat-de-kloof-tussen-de-randstad-en-het-platteland-wel-~b93533bb/>.

Maliki, N. el (2018). *Jongeren over polarisatie. De belevingen en ervaringen van jongeren in Nederland*. Den Haag: NJR nationale jeugdraad.

Pettigrew, T. F. & Tropp, L. R. (2006). A meta-analytic test of intergroup contact theory. *Journal of personality and social psychology*, 90, 751.

RMO (2009). *Polarisatie. Bedreigend en verrijkend*. Den Haag: Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling.

Steenbekkers, A., & Vermeij, L. (2013). *De dorpenmonitor: Ontwikkelingen in de leefsituatie van dorpsbewoners*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Wonderen, R. van & Kapel, M. van (2017). *Oorzaken en triggerfactoren voor moslimdiscriminatie*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Wonderen, R. van & Berg, G. van den (2019). *Jongeren en polarisatie. Verkenning naar polarisatie waarbij jongeren zijn betrokken en gehanteerde werkwijzen om hier mee om te gaan*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut & Nederlands Jeugdinstituut.

Colofon

Financier: Ministerie van Sociale zaken en Werkgelegenheid

Auteurs: Drs. R. van Wonderen
L.H.L. Reches, MSc.

M.m.v. M. van Kapel, MSc.
R. Meijer, MSc.
N. Koster, MSc.
I.J. Frens, MSc.
L. van Beers, MSc.

Uitgave: Kennisplatform Integratie & Samenleving
p/a Kromme Nieuwegracht 6
3512 HG Utrecht
T (030) 230 3260

De publicatie kan gedownload worden via de website van het Kennisplatform Integratie & Samenleving: <http://www.kis.nl>.

ISBN 978-94-6409-0-093

© Verwey-Jonker Instituut, Utrecht 2020.

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut. Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.

The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute. Partial reproduction of the text is allowed, on condition that the source is mentioned.

KENNISPLATFORM INTEGRATIE & SAMENLEVING

Kennisplatform Integratie & Samenleving is een programma van het Verwey-Jonker Instituut en Movisie, gefinancierd door het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. KIS doet onderzoek, adviseert en biedt praktische tips en instrumenten over vraagstukken rond integratie, migratie en diversiteit. Deze informatie wordt actief gedeeld met beleidsmakers bij gemeenten en andere overheidsinstellingen, politici, professionals werkzaam bij maatschappelijke organisaties,

migrantenorganisaties en het bedrijfsleven. Doel van het programma is een fundamentele bijdrage te leveren aan een pluriforme en stabiele samenleving.

In het Kennisplatform worden in 2018 diverse onderzoeksprojecten uitgevoerd die betrekking hebben op de integratie en participatie van (nieuwe) vluchtelingen in de Nederlandse samenleving, (zie <http://www.kis.nl/>)

Kennisplatform Integratie & Samenleving is een programma van het Verwey-Jonker Instituut en Movisie

T 030 230 32 60

E info@kis.nl

I www.kis.nl

